

AYDIN MÜZESİ'NDE BULUNAN ANADOLU SELÇUKLU DÖNEMİNE AİT SİKKELER*

Mustafa Kemal Şahin* *

Aydın Müzesi'nde bulunan sikkeleri incelemeden önce kısaca Anadolu Selçuklu döneminde sikke gelişimine değinmenin yararlı olacağına inanıyorum.

Anı'de bulunan, 1072-1092 yılları arasına, verilen Melikşah ve Menuçehr isimlerinin geçtiği iki sikke¹, Anadolu'da ilk sikkelerden oluşlarıyla önem taşırlar. Artuklular döneminde zengin figürlü betimlemeler yanında², resimsiz gümüş sikke örneği olarak Mardin Artukoğullarından Hüsame'd-Din Timurtaş (516-546/1122-1152) ve amcazadesi Şirbarik ile ortak bastırdığı tarihsiz, 20-21 mm çapında ve 2.40 gr. ağırlığında olan sikke³ belirtilebilir. Artuklular Hıskeyfâ, Amid, Harput, Mardin, Düneysir, Hani (Hini) ve Haleb'de darphaneler kurmuşlar, Zülkarneyn ve Ergani Kaleleri yakınında, zengin bakır madeni yataklarının varlığı⁴ ve İbnü'l Ezrak'ın para basımı için Maden'e gidip bakır alındığı yolundaki anlatımları⁵ konu yönünden önemlidir. Çapları 15-28 mm., ağırlıkları ise 2.55- 7.80 gr. arasında değişen Mengücekliliklerinde ise zengin figürlü bezemeler ve özellikle Bizans etkisi dikkati çekmektedir⁶.

*Çalışmalarımız sırasında yardımlarından dolayı Prof. Dr. Hakkı Önkal'a, Aydın Müze Müdürü Arkeolog Sayın Emin Yener'e, Arkeolog Handan Özkan'a, Adnan Menderes Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nden emekli Okt. Sayın Rüştü Balcı'ya ve aynı bölümden Arş.Gör. Ali İhsan Yapıcı'ya teşekkür ederim.

* Yrd. Doç. Dr. Mustafa Kemal Şahin, Adnan Menderes Üniversitesi Fen- Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü- 09010 AYDIN

¹ Kemal Balkan, "Büyük Selçuklu Sultanı Melikşah'ın Adına Basılan İki Anı Parası", Selçuk Üniversitesi *Edebiyat Fakültesi Dergisi*, S.1, Konya, 1981, s.47-54.

² Bu konuda ayrıntılı olarak bkz. İbrahim Artuk- Cevriye Artuk, *Artukoğulları Sikkeleri*, İstanbul, 1993, s. 37.

³ İbrahim- Cevriye Artuk, "Ünik Bir Artukluk Sikkesi", *Türk Nüsmatik Derneği- Yayınlar-Bültenler*, No:26, Makale No:2, s.1-5.

⁴ Artuk, 1993, s.40.

⁵ İbnü'l Ezrak (Ahmed b. Yüsuf b. Ali 510 / 1117, 577/1181), *Meyyâfârikin ve Âmid Târîhi (Artuklular Kısmı)*, İnceleme ve notlarla çeviren Prof. Dr. Ahmet Savran , Erzurum, 1992, s.82.

⁶ Adil Özme, "Mengüceklilik Beyliği Sikkeleri", Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi *Sanat Tarihi Dergisi -Aydoğan Demir'e Armağan-*, S.XIII/1, İzmir, 2004, s.101.

Darp yeri genelde, “bi- Erzincan” ya da “bi- Medinet-i Erzincan” yazılıdır⁷. Fahrû’d-Din Behramşah’ın ilk sikkelerinde, nasır emirü’l mü’minin (müminlerin emirinin koruyucusu, yardımcısı), “el- abdüz’zaif el muhtac ila rahmetillah te’ala (Allah’ın rahmetine muhtaç aciz ve zavallı kul)” ibaresi, Fahrû’d-Din (dinin övücü) ve Fahrû’d-Dünya ve’-d-Din (dünyanın ve dinin övücü) şeklinde kullanılmıştır⁸. Ahlatşahlar’dan, Ahlat Emiri Bektimur’a ait olan sikkenin ön yüzünün ortasında ayakta duran ve yavrusunu emziren, başını yere eğen bir kısırak betimi farklı oluşuyla önem gösteriyor⁹. Danişmedliler döneminde, sikkeler bakırdan kesilmiş olup, 5.90- 12.55, 7.70-10.70 gr. arasında değişen ağırlığa ve 28-33, 30-33 mm çapa sahiptirler. Figürlü örnekler yanında Bizans etkili sikkeler yine dikkati çekiyor¹⁰. Saltuklular zamanında bastırılan sikkeler 4.80-5.80 gr. ağırlığında ve 22 mm çapında olup, figürlü bezeme ve Bizans etkileri görülmektedir¹¹. Artuklu- Danişmendli- Mengücekliler- Saltuklu sikkelerinde bakır malzeme kullanımını, figürlü bezeme ve Bizans etkilerini ortak yönler olarak belirtebiliriz.

Anadolu Selçuklu sikkelerinin ilk örneğine Sultan I. Rükne’-d- Din Mesud (510-551/1116/17-1156/57) döneminde rastlıyoruz. Bakır sikkenin ön yüzünde III. Alexios veya Johann’a ait olduğu anlaşılan büstün sağ elinde küre ve diğer elinde teber görülmektedir. Arka yüzde ise Es Sultan/ ül muazzam/ Mesud bin/ Kılıç Arslan (Es Sultan ül Muazzam, Mesud bin Kılıç Arslan) yazılıdır. El abid el zaif el muhtac ila rahmetillah ifadesi diğer sikkeleri ile benzerlikler gösteriyor¹². II. İzzet’-d-Din Kılıç Arslan (551-588/1156-57-1192) döneminde “Es Sultan ül Muazzam” unvanı yanı sıra, genelde “Kılıç Arslan” adını kullanmış, gümüş dirhemlerde “duribe haza el dirhem”

⁷ Mengücekliler sikkeleri konusunda bkz. Cevriye- İbrahim Artuk, *İstanbul Arkeoloji Müzeleri – Teşhirdeki İslami Sikkeler Kataloğu*, İstanbul, 1970, s.387-389.; Tahir Erdoğan Şahin, *Erzincan Tarihi*, C.1, Erzincan, 1985, s.262, 263.; Ali Kemali, *Erzincan –Tarihi, Coğrafi, Toplumsal, Etnoğrafi, İdari, İhsai İnceleme Araştırma Tecrübesi-*, 2. Baskı, İstanbul, 1992, s.178-180.; *Yapı Kredi Sikke Koleksiyonu Sergileri-3... (Asya’dan Anadolu’ya İnen Rüzgar- Beylikler Dönemi Sikkeleri / The Wind Blowing From Asia to Anatolia- An Exhibition Of Beylik Period Coins*, 1994, s.14-17.; Özme, 2004, s.99.; Necdet Sakaoğlu, *Türk Anadolu’da Mengücekliler oğulları*, Genişletilmiş 1. Baskı, İstanbul, 2005, s.82-87.

⁸ Özme, 2004, s.100.

⁹ Bu kişi Ahlat Emiri Şah Ermen Zahirüddin’in kölesidir ve (581-589/1185/86-1193) yılları arasında etkinliklerde bulunmuştur İbrahim Artuk, “Ahlat Emiri Bektimur’un Sikkesi”, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi *Tarih Dergisi*, C.1, S.1-2, 1949-1950, İstanbul, 1950, s.385-392.

¹⁰ Artuk, 1970, s.384-387.; *Yapı Kredi Sikke Koleksiyonu Sergileri-3... s.18-23.*; Tuncay Aykut, “Danişmendoğlu Aynü’-d-Devle’nin Bakır Sikkesi”, *Türk Nüsmatik Derneği- Yayınlar-Bültenler*, No:5, (Makale No:2), s.1-4.; Hüsnü Öztürk- Haluk Perk, “Danişmendliler’den Zülkarneyn’e Ait Bir Sikke ve Üzerinde İlk Kez Görülen Bir Damga”, *Türk Nüsmatik Derneği- Yayınlar- Bültenler*, No:39-40, (Makale No:3), s.1.

¹¹ Artuk, 1970, s.389-390.; *Yapı Kredi Sikke Koleksiyonu Sergileri-3... s.10-13.*

¹² İsmail Galib, *Takvim-i Mesukat-ı Selçukiye*, Konstantiniye, 1309, s.2,3.; Halit Erkiletlioğlu- Oğuz Güler, *Türkiye Selçuklu Sultanları ve Sikkeleri*, Kayseri, 1996, s. 45, 46.

Aydın Müzesi'nde Bulunan Anadolu Selçuklu Dönemine Ait Sikkeler

yerine “duribe haza el dinar” anlatımı geçen sikkeler, 3.086 gr. ağırlığındadırlar¹³. İlk altın sikke bu dönemde görülmekle birlikte gümüş sikkelerde “dinar” ifadesinin bulunması, Halife Mustazi Billah'ın yer alması, darp yeri ve yılı Arapça iken, bazen rakam-ı divanı ve geometrik rakamlarda ifade edilmesi farklı yönlerini,¹⁴ mızraklı süvari tasviri ana bezeme öğelerini oluşturmaktadır. Erzurum Meliki Mugise'd-Din Tuğrul'la (608/1211-12 ve 613/1216-17) ait olan gümüş dirhemlerde yazılı ve resimli olmak üzere iki tip belirlenebilmektedir. “Mugisü'd Dünya ved-din Ebu el Feth Tuğrul bin Kılıç Arslan” ibaresine ve sağa doğru yürüyen süvari figürüne rastlanılmaktadır¹⁵. Erzurum Meliki Rükne'd- Din Cihan Şah adına düzenlenen sikkelerde “Rükne'd dünya ved-din Şah Cihan Sultan bin Tuğrul” ifadesi, taht üzerine oturan, başı haleli bir insan betimi yanında arslan figürü de görülmektedir¹⁶. II. Kılıç Arslan'ın oğullarından Kutbe'd-Din Melik Şah'ın sikkeleri, yürür durumda süvari figürüyle¹⁷ II. Kılıç Arslan sikkeleri geleneğini yansıtıyor. I. Gıyase'd-Din Keyhüsrev (I. Saltanatı, 588-593/1192/1196-97) zamanında gümüş ve bakır sikkeler bastırılmış, elinde küre tutan Bizans İmparatoru betimi yanında, elinde kılıç tutan süvari figürü de işlenmiştir. “Es Sultan el Muazzam Gıyase'd-dünya ved-din Ebu Feth Keyhüsrev bin Keyhüsrev bin Kılıç Arslan” ibaresi geçen sikkeler, 3.00-2.70 gr. ağırlıkları arasındadır¹⁸. II. Rükne'd-Din Süleyman Şah (593-601/1196-1204/5) altın, gümüş ve bakır sikkeler kestirmiş, sikkelerinde, Abbasi halifesi El Nasır Lidinillah kendisine “El Kahir” unvanını verdiğinden bununla birlikte “Ebu'l feth” ve “Emir el mü'minin” unvanlarını da kullanmıştır¹⁹. “Es Sultan El Kahir Rükne'd-dünya ved-din Ebu el feth Süleyman Şah bin Kılıç Arslan Nasır Emir ül mü'minin Burhanü Emir ül'müminin” isim, lakap ve unvanları sikkelerinde yer alır²⁰. Döneminde, yalnızca bakırlar üzerinde görülen süvari tasviri ilk kez gümüş sikkeler üzerine işlenmiş, gümüş dirhem ve bakır sikkelerin üzerinde yer alan başları haleli ve halesiz süvari tasvirleri yönüyle de farklılıklar gösterirler²¹. III. İzze'd-Din Kılıç

¹³ Erkiletlioğlu- Güler, 1996, s.49.; Aykut, 2000, s.134.

¹⁴ Şevki Nezih Aykut, *Türkiye Selçuklu Sikkeleri-I, I. Mesud'dan I. Keykubad'a Kadar (510-616/1116-1220)*, İstanbul, 2000, s.133.; İsmail Galib, 1309, s.4-8.; İsmail Galib, *Takvim-i Mesukat-ı Selçukiye*, Konstantiniye, 1309, s.4.; Erkiletlioğlu- Güler, 1996, s.49.

¹⁵ İbrahim Artuk, “Erzurum Meliki Mugis el-din Tuğrul ve Oğlu Cihanşah Adına Basılan Sikkeler”, *IX. Türk Tarih Kongresi, Ankara 21-25 Eylül 1981, Kongreye Sunulan Bildiriler, C.2*, Ankara, 1988, s.729-741 (?); Birsal Özcan- Mehmet Aykun, “1982 Niksar Anadolu Selçuklu Çağı Definesi”, *Arkeoloji ve Sanat*, Yıl:17, S.66, Bahar, 1995, s.13.; Erkiletlioğlu- Güler, 1996, s.53.

¹⁶ Artuk, “Erzurum Meliki Mugis....s. 741. ; Erkiletlioğlu- Güler, 1996, s.57.

¹⁷ İsmail Galib, 1309, s.11-18.; Erkiletlioğlu- Güler, 1996, s.59-63.

¹⁸ Erkiletlioğlu- Güler, 1996, s.65-68.; Aykut, 2000, s.171.

¹⁹ Erkiletlioğlu- Güler, 1996, s.69-74.

²⁰ Aykut, 2000, s.172.

²¹ Yaşar Yılmaz, “Anadolu Selçuklu Sikkelerinin Sultanlara Göre Gelişimi”, *Müze, (Müzeler Haftası Özel Sayısı-3)*, Konya, s.30-33.; Oğuz Güler, “Anadolu Selçuklu Hükümdarlarının

Arslan'ın (601-602/1204/5-1205/6) sikkelerinde, oturmakta olan ve elinde haçlı küre tutan bir figür, diğer yüzünde ise "İzze'd-Din" kelimesi bulunmaktadır. Ayrıca kendisine Abbasi halifesi tarafından verilen Sultanü'l Kebir unvanı ile birlikte "İzze'd -dünya ve'd-din Kılıç Arslan Süleyman" ifadesi sikkelerinde geçmektedir²². I. Gıyase'd-Din Keyhüsrev'in (ikinci saltanatı) (601-606/1204/5-1209/10) zamanında basılan sikkeler birinci saltanat dönemine göre farklılık göstermektedir. "el- minnetülillah" ifadesi yanı sıra Sultanların mahlasları da kullanılmış, ayrıca Sultanların isimlerine "ed-dünya" kelimesi eklenmiştir²³. Konya, Kayseri ve Malatya darphanelerinde bastırılan sikkelerin ağırlıkları 2.748-3.038 gr. arasında değişmektedir²⁴. I. Gıyase'd-Din Keyhüsrev, "Nısfıye" adı verilen "yarım dirhemler" de kestirmiş²⁵, sikkelerinde süvari tasviri, iki tarafı yazılı örnekler, güneş kursu, yıldız, koç boynuzu.. gibi bezemelere rastlanılmaktadır. I. İzze'd-Din Keykavus (606-616/1209/10-1219/20), 611/1214-15²⁶ yılında Sinop'u fethettiği için "Sultan ül Galib" unvanını elde etmiş, sikkelerinde görülen resim ve nakışlarla yeni bir anlayış getirilmiş, bundan sonrakilere öncülük etmiştir. Daha önce ki süvari tasviri geleneği yerine sikkenin bir yüzüne kare alanlar içerisinde halifenin adı ve çevresine Kelime-i tevhid , diğer yüzüne sultanın lakabı ve ismi yazılmıştır²⁷. I. Alae'd-Din Keykubad "Melik Mansur" unvanı yanında, halifenin yardımcısı anlamında "nasır emiri'l- mü'minin" ifadesini kullanmış, adını ise "Alae'd dünya ve'd-din" şeklinde değil, "Alae'd-devlete ve'd-din" olarak yazdırmıştır²⁸. I. Alae'd-Din Keykubad'ın (616-634./1219/20-1236/37) sultanlığı döneminde ilk altın sikke yanı sıra, kufi yazı ve satırların arasında daha önce de kullanılan çiçek ve yıldız işlemleri görülmektedir. Abbasi halifelerinden Halife li-dinillah, Ez Zahir Biemrillah, el Müstansir Billah'ın adları dönemlerine göre yazılmışlardır. Alae'd-Din Keykubad'ın paralarında çoğunlukla Keykubad ismi, bir kısmında ise ismiyle beraber mahlası da işlenmiş, unvan olarak (el Sultan ül Muazzam) veya (el Sultan ül Azam) ile (Ebu'l Feth) geçmektedir. Sultanın sikkelerinde; Es- Sultanü'l- azam Keykubad bin Keyhüsrev, Es-Sultanü'l- muazzam Keykubad bin Keyhüsrev, Es- Sultanü'l- azam Alae'd dünya ve'd-

Tasvirli Sikkeleri ve Kayseri Selçuklu Darphanesi", *Selçuklular Devrinde Kültür ve Medeniyet*, 14 Mart 1991, Kayseri, Kayseri, 1992, s.216.; Aykut, 2000, s.139.

²² Erkiletlioğlu- Güler, 1996, s.75-76.

²³ İsmail Galib, 1309, s.19-21.

²⁴ Aykut, 2000, s.173.

²⁵ Aykut, 2000, s.174.

²⁶ Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul, 1993, s.302-307.; Salim Koca, *Sultan I. İzzeddin Keykavus (1211-1220)*, Ankara, 1997, s.30-35.

²⁷ İsmail Galib, 1309, s.22-25.; Erkiletlioğlu- Güler, 1996, s.85-91.

²⁸ İsmail Galib, 1309, s.26-42.; İbrahim Artuk, "Ala el-Din Keykubad'ın Meliklik Devri Sikkeleri", *Belleten*, C.XLIV, S.173-176, Ankara, 1980, s.265-271.; Mehmet Çayırdağ, "I. Alaaddin Keykubad'ın Sikkeleri", *2.Alanya Tarih ve Kültür Seminerleri-1992*, Alanya, 1996, s.79-83.

din Keykubad bin Keyhüsrev, Es- Sultanü'l- muazzam Alae'd dünya ve'd-din Keykubad bin Keyhüsrev, Es- Sultanü'l- muazzam Alae'd'dünya ve'd-din Ebü'l- feth Keykubad bin Keyhüsrev ve Es Sultan'ül Berr ve'l – Bahreyn ibareleri geçmektedir²⁹.

Artukoğullarından Melik Mesud Rükne'd-Din Mevdud'un I. Alae'd-Din Keykubad adına³⁰, Ermeni kralı I. Hetoum'un, I. Alae'd-Din Keykubad ve II. Gıyase'd-Din Keyhüsrev ile müşterek sikkeleri basılmıştır³¹. II. Gıyase'd-Din Keyhüsrev'in (634-643/1236-37/1245-46) sikkelerinde; bir arslan üzerinde güneş şeklinde yapılan bezemeler dikkati çekmektedir. Arslan ve güneşin mecazi olarak anlattığı bir insan çehresi bulunan betimlemesinden oluşmaktadır. Kufi yazıyla Sivas'ta basılan paralar yanı sıra Konya'da basılanların üzerinde (Zıllullahi fi'l alem) unvanıyla kesim (21) lakabı yazılmıştır ki bunlar Selçuklu paralarında ilk kez kullanılmıştır. Döneminde dinar değerinde sikkelerde basılmıştır³². Alae'd-Din Keykubad döneminin son yıllarında çıkarılmış olduğu gibi II. Gıyase'd-Din Keyhüsrev zamanında da iki dille basılmış paralar kültürel zenginliği yansıtmaktadır. I. Alae'd-Din Keykubad zamanındaki paralarda tarih ve yer yazılmamışken bunlardan Sis'de basılan basım yeri ve yılı ile farklılık gösteriyor. Arapça ibare ile sikkenin basıldığı yılın belirtilmesi yanı sıra rakam-ı divani de kullanılmağa başlanmıştır³³. Üç Kardeşler döneminde (647-655/1249/50-1257) II. İzze'd-Din Keykavus'un sikkeleri kufi yazı yerine nesih yazı ile bastırılmıştır. IV. Rükne'd- Din Kılıç Arslan (646-647/1248/49-1249/50, 652/1254-55, 655-663/1257-1264/65) zamanında II. Kılıç Arslan döneminde görülen tarzda süvari tasvirlerinde mızrak veya balta yerine süvarinin elinde bir balta veya yay, başın sol tarafı hizasında bir de hilal işlenmiştir. "Kasîmü Emir'il mü'minin" ifadeleri yanı sıra rakam-ı divani ile tarih düşülmüş ve ilk olarak "Berahin" unvanı yazılmıştır. 652/1254-55 yılında Rükne'd-Din ile Alae'd-Din'in bir ara Keykavus'tan ayrılarak bir süre için Kayseri'de ayrıca iktidarda oldukları, fakat daha sonra yine üçlü bir ortaklık yaptıkları anlaşılmaktadır. IV. Rükne'd- Din Kılıç Arslan, II. Alae'd-Din Keykubad'ın Sivas-Konya- Kayseri, II. İzze'd-Din Keykavus'un (ikinci kez- tek başına) (655-657/1257-1258-59); Konya- Sivas'ta basılan sikkelerinin ağırlıkta olduğu görülüyor. Halife

²⁹ Çayırdağ, 1996, s.82.; Salim Koca., "Türkiye Selçuklu Devleti Hükümdarlarının Aldıkları ve Kullanılan Hakimiyet ve Hükümdarlık Sembolleri", *III. Milli Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Semineri Bildirileri, 20-22 Mayıs 1993*, Konya, 1994, s.149-161.; Erkiletlioğlu- Güler, 1996, s.6.

³⁰ Mehmet Çayırdağ, "Artukoğullarından Melik Mesud Rükneddin Mevdud'un I. Alaaddin Keykubad Adına Bastırılmış Olduğu Sikke", *Türk Nüsmatik Derneği- Yayınlar- Bültenler*, No:6-7, (Makale No:7), s.1-3.

³¹ Y.T. Necessian, *Armenian Coins And Their Values*, Los Angeles, 1995, s.123-128. Bu dönemde Selçuklu- Ermeni ilişkileri konusunda bkz. Ali Sevim, *Genel Çizgileriyle Selçuklu- Ermeni İlişkileri*, Ankara, 1983, s.33-40.

³² İbrahim Artuk, "Anadolu Selçuk Hükümdarı II nci Gıyaseddin Keyhüsrev Adına Kesilmiş Olan Değerli Bir Dinar", *Türk Tarih, Arkeologya ve Etnografya Dergisi*, S.V, 1949, İstanbul, 1949, s.103-109.

³³ İsmail Galib, 1309, s.43-57.; Artuk, 1970, s.365-367.; Erkiletlioğlu- Güler, 1996, s.121-145.

Müstasım Billah, 1258 yılında ölünce yerine yeni halife gelmediğinden artık Selçuklu paralarında halife adına yer verilmemiş, yerine bazı isimler, cümleler bazen de Kelime-i Tevhid yazılma geleneği sürmüştür. IV. Rükne'd- Din Kılıç Arslan'ın ikinci kez tek olarak geçtiği saltanatında (655-664/1257-1265/66) Sivas, Konya, Lulue, Yemiş Pazar 'da sikkeleri bastırılmıştır. 655/1257 yılına ait olanında halife adı varken, sonrakinde halifenin adı bulunmamaktadır. Yazıları kabaca yazılmış, düzensiz kesilmiş, kötü basılmışlar, Arabi ayın ismi de tarihiyle birlikte geçmektedir³⁴. III. Gıyase'd-Din Keyhüsrev (664-681/1265-66/1282-83) ve II. Gıyase'd-Din Mes'ud (681-697/1281-82/1297-98) zamanında Alaiye darplı sikke örneklerine de rastlanılmaktadır³⁵. III. Gıyase'd-Din Keyhüsrev'in sikkelerinde baskı tarihi bazen divani rakamlarla Arapça olarak verilmiş, yaygın olarak bir yüzde dairesel ya da altıgen bordür seçilmiştir. Gıyase'd-dünya ved din es Sultan ül Azam Ebul feth Emir ül mü'minin isim, lakap ve unvanı³⁶ ve bazı sikkelerinde "Burhan'u emir el mü'minin geçmekte, 663/1264-65 yılına ait olan sikkesi nedeniyle cülusu bu yıl olarak kabul edilmektedir³⁷. Sivavuş (Cimri) nin (Muharrem 677/Nisan 1277)? sikkelerinde, "El minnetü lillah" ibaresi IV. Rükne'd- Din Kılıç Arslan'dan sonra tekrar kullanılmıştır. Es Sultan el azam Alae'd-dünya ved din Ebul Feth Siyavuş bin Keykavus'un isim, lakap ve unvanı sikkelerinde geçmekte, ağırlıkları 8.65, 8.85, 8.90 gr. arasında değişmektedir. < ve o işaretlerinin 70'i göstermesi değişik uygulama olarak yorumlanabilir³⁸. II. Mesud (682-697/1283-

³⁴ Üç Kardeşlerin bastırdıkları sikkeler için bkz. İsmail Galib, 1309, s.57-80.; Erkiletlioğlu- Güler, 1996, s.147-206.; İbrahim Artuk, "II. Keyhüsrev'in Üç Oğlu Adına Kesilen Sikkeler", *Malazgirt Armağanı*, Ankara, 1972, s.269-286.; Tahsin Saatçi, "Yenikent Eskibucuk Köyü Definesi", *Anadolu Medeniyetleri Müzesi 1995 Yılı*, 1996, s.145-176.; Tuncay Aykut, "Son Devir Anadolu Selçukluları Paraları", *Türk Nümismatik Derneği- Yayınlar- Bültenler*, No:9, (Makale No:6), s.1-6. Sabahattin Konakçı, II. İzzet'd-Din Keykavus'un ikinci cülusu 655-658/1257-58, 1259-60) yılları olarak gösterilmesine karşın, 660/1261-62 yılında Antalya'da basılmış bir sikkesinin bulunduğunu ifade etmektedir. Sabahattin Konakçı, "II. İzzettin Keykavus'un Nadir Bir Dirhemi", *Türk Nümismatik Derneği- Yayınlar- Bültenler*, No:4, (Makale No:3), s.1,2.

³⁵ Garo Kürkman- Ömer Diler, *Alaiye Paraları –Coinage of Ala'iye*, İstanbul, 1981, s.39-42. II. Mesud'un, Melek Masour (Melik Masur) ya da kardeşi Rükneddin Kılıç Arslan olduğu şeklinde yorumlar olmasına karşın sikkelerde buna ait her hangi ifade geçmemektedir. Bu konularda bkz. Erdoğan Merçil, "Bizans'ta Selçuklu Hanedan Mensupları", *XI. Türk Tarih Kongresi, Kongreye Sunulan Bildiriler, 5-9 Eylül 1990- Ankara, C.2*, Ankara, 1994, s.709-721.; Z. Günel Öden, "Türkiye Selçuklu Sultanı II. Gıyaseddin Mesud Hakkında Bazı Görüşler", *Belleten*, C.LXI, S.231, Ağustos, 1997, Ankara, 1997, s.287-300.

³⁶ Erkiletlioğlu- Güler, 1993, s.207-229.

³⁷ Cevriye Artuk, "III. Keyhüsrev ve Sahte...s.287-289.

³⁸ Cimri olayı ve sikkeleri konusunda bkz. İbni Bibi, *Anadolu Selçuki Devleti Tarihi*, çev. M. Mesut Koman, Notlar ekleyen F. Uzluk, Ankara, 1941, s.290-300.; O. Ferit Sağlam, "Şimdiye Kadar Görülmiyen Cimri Sikkesi", *Belleten*, C.IX, S.35, Temmuz, 1945, s.299-303.; Ali Sevim, "Cimri Olayı Hakkında Birkaç Not", *Belleten*, C.XXV, S.97, 1961, s.63-74.; Artuk, 1970, s.380.; Cevriye Artuk, "III. Keyhüsrev ve Sahte Selçuklu Sultanı Cimri Adına Kesilen Sikkeler", *Malazgirt Armağanı*, Ankara, 1972, s.289-296.; Nezih Aykut, "Türkiye Selçuklu Sultanı

Aydın Müzesi'nde Bulunan Anadolu Selçuklu Dönemine Ait Sikkeler

84/1297-98, 699-700/1299-1300/1) dönemi sikkeleri Konya ve Sivas'ta basılmış ve üzerlerinde, Es Sultanü'l-Azam Zıllü'llahi Fi'l Alem Gıyase'd-dünya ved- din Ebu el Feth Mesud Bin Keykavus bin Keyhüsrev ibaresi³⁹ geçmektedir. Diğer yüzünde çift başlı kartal betiminin olması yönüyle de ayrıcalık gösterir⁴⁰. III. Alae'd-Din Keykubad (697-701/1297-98/1301-2) sikkelerinin kompozisyonları kare bordür ile çevrilidir ve bordürlerin bir kısmı yıldız şeklindedir. Sikkenin bir yüzünde arslanlı süvari betimi diğer yüzünde Es Sultan ül Azam Ala'ed-dünya ved- din Ebu el Feth Keykubad bin Feramuz ifadesi yer alır⁴¹.

Anadolu Selçuklu sikkelerinde kompozisyon olarak; düz daire formu, inci dizisi bordür daire, çift daire⁴², ikiden fazla daire formu, kare formu, yıldız formu, altı dilimli form (altı yapraklı gül formu), dört yapraklı yonca formu, konu olarak; insan figürleri, hayvan figürleri (at, arslan), fantastik figürler (melek), bitkisel motifler (rumi, palmet), geometrik motifler (yıldızlar), yazı motifi, nesnel motifler (silahlar, ok-yay, alem- silah) ve karışık motifler kullanılmıştır⁴³.

Bu dönemde; Aksara (Aksaray), Alaiye (Alanya), Alaşehir, Amid (Diyarbakır), Ankara, Antalya, Bafra, Bartın, Bayburt, Belveran, Benlüpazar (Pazarören), Beyşehir (Süleymanşehir), Bitlis, Burdur, Burgulu (Uluborlu- Darülamın), Bünyan, Develu (Develi), Dımaşk (Şam), Dinar (Darülmülk), Duneysır (Kızıltepe), Durmuş (Derbent), Eğridur (Eğridir), El – Cezire (Cizre), Ermenek, Erzincan, Erzurum (Erzenelrum), Gümüşpazar (Gümüş), Halep, Kastamonu, Kayseri, Konya, Kale-i Kuguyık

Siyavuş (Cimri) nin Sikkeleri”, *Belleten*, C.LII, S.203, Ağustos, s.475-483.; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul, 1993, s.558-572.; Erkiletlioğlu- Güler, 1993, s.231-233.; Gündegül Parlar, *Anadolu Selçuklu Sikkelerinde Yazı Dışı Figüratif Ögeler*, Ankara, 2001, s.111.

³⁹ Erkiletlioğlu- Güler, 1996, s.235, 236.; Orhan Sarıoğlu, “Anadolu Selçuklu Sultanı Mesud II’ye Ait Bakır Bir Sikke”, *Türk Nüsmatik Derneği- Yayınlar- Bültenler*, No:39-40, (Makale No:5), s.1.

⁴⁰ Osman Sarıoğlu, “Selçuklu Süslemelerinde Çift Başlı Kartal Motifi ve Mesud II’ye Ait Bakır Bir Sikke”, *Türk Nüsmatik Derneği- Yayınlar- Bültenler*, No:37-38, (Makale No:9), s.1-4.

⁴¹ Erkiletlioğlu- Güler, 1996, s.253, 254.

⁴² Mimaride ve mezar taşlarında yaygın olarak görülen iç içe daire motiflerinin Tanrı'nın sembolü olabileceği ifade edilmektedir. Beyhan Karamağaralı, “İç içe Daire Motiflerinin Mahiyeti Hakkında” *Sanat Tarihi'nde İkonografik Araştırmalar –Güner İnal'a Armağan-*, Ankara, 1993, s.249-270.

⁴³ Parlar, 2001, s.114-135.; Selçuk Mülayim, “Selçuklu Sikkelerinde Yazı- Dışı Unsurlar”, *Antalya V. Selçuklu Semineri Bildiriler ve Seçkiler*, Antalya, 1998, s.12-15.; Gündegül Parlar, “Anadolu Selçuklu Sikkelerinde Kompozisyonlar”, *IV. Ortaçağ ve Türk Kazıları ve Araştırmaları Sempozyumu, 24-27 Nisan 2000, Bildiriler*, Van, 2000, s.125-136.; Parlar, Gündegül., “Anadolu Selçuklu Sikkelerinde Bitkisel Bezemeler Rumi ve Palmet Motifleri”, *Prof. Dr. Zafer Bayburtluoğlu Armağanı –Sanat Yazıları-*, Kayseri, 2001, s.479-493. Ayrıca bu konuda bkz. Hamza Gündoğu., “İkonografik Açından Türk Sanatında Rumi ve Palmetler”, *Sanat Tarihi'nde İkonografik Araştırmalar –Güner İnal'a Armağan*, Ankara, 1993, s.197-211.

Mustafa Kemal Şahin

(Hatunhisar), Ladik (Denizli), Lulue (Ulukışla- Hasangazi), Maden (Madenşehir), Madenpazar, Madenşehir, Malatya, Mardin, Meyyafarigin (Silvan), Milad (Milas), Musul, Samasur (Çapakçur), Samsun, Sanduklu (Sandıklı), Sarus (Sarız), Sarıkavak (Mut civarı), Sinop, Sis (Kozan), Sivas, Şarkpazar, Tokat⁴⁴ olarak darp yerlerini sıraya biliriz. Moğol ve İlhanlı dönemlerinde ise; Aksaray, Alanya, Amasya, Amid, Ankara, Bayburt, Besni, Bitlis, Erzincan, Erzurum, Harput, Kastamonu, Kırşehir, Kayseri, Malatya, Mazgirt, Niksar, Oltu, Samsun, Tokat, Van daphanelerinde sikkeler basılmıştır⁴⁵.

Sikkelerde genelde dövme ve darp teknikleri uygulanmıştır. Darphanede bulunan malzemeler; darp işinin yapıldığı örs, sikke pulunu ısıtan ocak, pulların tartıldığı tartı, maşa, üst kalıp ıstampası, çekici ve hakkak kalemi olarak açıklanıyor⁴⁶

⁴⁴ Erkiletlioğlu- Güler, 1996, s.29-34.

⁴⁵ Ak Akçe – Moğol ve İlhanlı Sikkeleri –Mongol And Ilhanid Coins-,İstanbul, 1992, s.21.; Cüneyt Ölçer, “Yeni Bir Darb Yeri “Besni”, *Türk Nümismatik Derneği Yayınlar- Bültenler*, No:22, (Makale No:3), s.1-3.; Celil Ender, “İlhanlıların Anadolu’da Bir Darp Yeri: Mazgird”, *Türk Nümismatik Derneği Yayınlar- Bültenler*, No:11, (Makale No:2), s.1,2.; Ömer Diler, “Ebu Sa’id Dirhemlerinde Mazgird Darhanesi”, *Türk Nümismatik Derneği Yayınlar- Bültenler*, No:18, (Makale No:2), s.1.; Celil Ender, “Doğu Anadolu’da İlhanilerin Diğer Bir Sikke Darp Mahalli “Oltu”, *Türk Nümismatik Derneği Yayınlar- Bültenler*, No:21, (Makale No:4), s.1,2.; M. İskender Targaç- Şevket Dönmez, “Duribe Van”, *Türk Nümismatik Derneği- Yayınlar- Bültenler*, No:37-38, (Makale No:2), s.1-12.

⁴⁶ Parlar, 2001, s.113.

Aydın Müzesi'nde Bulunan Anadolu Selçuklu Dönemine Ait Sikkeler

SIRA NO/ RESİM NO	1/1-2		
DARP YAPAN BEY ⁴⁷	Fahrû'd-Din Kara Arslan, -Hısnkeyfa-Amid (Diyarbakir Şubesi)		
SALTANAT DÖNEMİ	543-570/1148-1174		
GELDİĞİ YER VE MÜZEYE GELİŞ TARİHİ	İstanbul Arkeoloji Müzesi /25.10.1974		
ENVANTER NO	884		
SİKKENİN YILI/DÖN.	560/1164-65 Artuklu		
BASTIRILDIĞI YER	Amid		
AĞIRLIĞI/ ÖLÇÜ BİRİMİ	12.95 gr.		
BOYUTLARI/ KALINLIK	21.0x 19.0x 3.0 mm		
MALZEMESİ/ TEKNİĞİ	Bakır		
KOMPOZİSYON/ÖNYÜZ		لا اله الا الله	
		Lâ ilâhe illa'llâh	
	محمد رسول الله Muhammedü'r - Resûlu'llâh	Biraz sola dönük kabarık saçlı insan başı betimi.	المستجد بالله El- Müstencid bi'llah
KOMPOZİSYON/ ARKA YÜZ	وخمسة Ve hamsemi'e,	ملك الامرا قرا ارسلان بن داود بن سكران بن ارتوق	سنة ستين Senetü sittin
	Melikü'l-ümerâ/ Kara Arslan bin/ Davud bin Sökmen/ bin Artuk		
TÜRKÇE ANLAMI	Allah'tan başka ilah yoktur ve Muhammed Allah'ın elçisidir./ El Müstencid Billah/ Emirlerin emiri Artuk oğlu Sökmen oğlu Dâvud oğlu Kara Arslan/ Sene 560.		

SIRA NO/ RESİM NO	2/3-4		
DARP YAPAN BEY ⁴⁸	Necm'ed-din Alpi, -Mardin Şubesi-		
SALTANAT DÖNEMİ	547-572/1152-1176		

⁴⁷ Meliklerin, Beylerin ve Sultanların bastırdıkları sikkelerin benzerleri ya da diğer örnekleri ile ilgili yayınlar bu başlık altında verilmiştir. Artuk, 1970, s.391., Resim:1198.; Artuk, 1993, s.74., Resim:3.; *Yapı Kredi Koleksiyonu Sergileri-3...* s.25.

⁴⁸ Artuk, 1970, s.398., Resim:1221.; Artuk, 1993, s.89., Resim: 43,44.

Mustafa Kemal Şahin

GELDİĞİ YER VE MÜZEYE GELİŞ TARİHİ	İstanbul Arkeoloji Müzesi/ 25.10.1974		
ENVANTER NO	891		
SİKKENİN YILI/DÖN.	- Artuklu		
BASTIRILDIĞI YER	Diyarbakır ?		
AĞIRLIĞI/ ÖLÇÜ BİRİMİ	3.36 gr.		
BOYUTLARI/ KALINLIK	28.0x 28.0x 3.0 mm		
MALZEMESİ/ TEKNİĞİ	Bakır		
KOMPOZİSYON/ÖNYÜZ		لا اله الا الله	
		Lâ ilâhe illa'llâh	
	امير المؤمنين Emirü'l Mü'minîn	Yan yana iki insan başı tasviri bulunuyor.	المستجد بالله El- Müstencid bi'llâh
		محمد رسول الله	
		Muhammedü'r- Resûlu'llâh	
KOMPOZİSYON/ ARKA YÜZ		نجم الدين Necme'd-Din	
	ملك ديار بكر Melik-i Diyarbakir	Ortada ve noktalı daire içinde saçları kabarık bir baş yer alıyor.	بن ارتوق bin Artuk
		بن ايل غازی	
		(Timurtaş) bin İlgazi	
TÜRKÇE ANLAMI	Allah'tan başka ilah yoktur ve Muhammed Allah'ın elçisidir./ El Müstencid Billah/ Artuk oğlu İlgazi oğlu Diyarbakır Meliki Necmeddin		
SIRA NO/ RESİM NO	3/5-6		
DARP YAPAN BEY ⁴⁹	Hüsame'd-Din Yavlak (Yoluk) Arslan, -Mardin Şubesi-		
SALTANAT DÖNEMİ	580-597/1184-1200		
GELDİĞİ YER VE MÜZEYE GELİŞ TARİHİ	İstanbul Arkeoloji Müzesi/ 25.10.1974		

⁴⁹ Artuk, 1970, s.400., Resim:1227. ; Artuk, 1993, s.99. , Resim: 68.

Aydın Müzesi'nde Bulunan Anadolu Selçuklu Dönemine Ait Sikkeler

ENVANTER NO	894
SİKKENİN YILI/DÖN.	597/1200-1 Artuklu
BASTIRILDIĞI YER	-
AĞIRLIĞI/ ÖLÇÜ BİRİMİ	14.09 gr
BOYUTLARI/ KALINLIK	23.0x 19.5x 3.5 mm
MALZEMESİ/ TEKNİĞİ	Bakır
KOMPOZİSYON/ÖNYÜZ	Bağdaş kurarak oturmuş bir Türk hükümdarı. Bir elinde kılıcı (?), diğer elinde başında başlığı olan bir baş tutuyor. Sol altta bereket sembolü olan iki tane nar motifi var.
KOMPOZİSYON/ ARKA YÜZ	<p>الناصرلدين الله امير المؤمنين</p> <p>Ortada, daire içerisinde; en-nâsır li-dîni'llâh Emîrû'l-Mü'minîn</p> <p>Etrafında içte;</p> <p>الملك الا فضل على و الملك الظاهر غازى بن الملك الناصر</p> <p>El-melikü'l-efdal Ali ve'l-melikü'z-zâhir Gazi bin el-melikü'n-nâsır</p> <p>Dış çevrede;</p> <p>حسام الدين يولق ارسلان ملك ديار بكر بن ايل غازى بن</p> <p>ارتوق ضرب سنة سبع و تسعين و خمسمائة</p> <p>Hüsamed-Din Yoluk Arslan Melik-i Diyarbakir bin (İlgazi bin Artuk) duribe senetü seb'a ve tis'în ve hamsemi'e ifadesi geçmektedir.</p>
TÜRKÇE ANLAMI	Müminlerin emiri Nasıre'd-Din (Allah'ın dini için yardımcı) Diyarbakır hükümdarı Artuk oğlu İlgâzi oğlu Hüsamed-Din Yoluk Arslan. 597 yılında basıldı.

SIRA NO/ RESİM NO	4/7-8
DARP YAPAN BEY ⁵⁰	Hüsamed-Din Yavlak (Yoluk) Arslan, -Mardin Şubesi-
SALTANAT DÖNEMİ	580-597 /1184-1200
GELDİĞİ YER VE MÜZEYE GELİŞ TARİHİ	İstanbul Arkeoloji Müzesi/ 25.10.1974
ENVANTER NO	893
SİKKENİN YILI/DÖN.	587/1191 Artuklu
BASTIRILDIĞI YER	-

⁵⁰ Artuk, 1970, s.399, Resim:1226. ; Artuk, 1993, s.95., Resim: 60.

Mustafa Kemal Şahin

AĞIRLIĞI/ ÖLÇÜ BİRİMİ	13.65 gr.
BOYUTLARI/ KALINLIK	21.0x 20.0x 3.0 mm
MALZEMESİ/ TEKNİĞİ	Bakır/ Kabartma
KOMPOZİSYON/ ÖNYÜZ	Ortada oturan bir kadın figürü çevresinde ellerini havaya kaldırmış üç küçük insan figürü var.
KOMPOZİSYON/ ARKA YÜZ	Ortada; <p style="text-align: center;">الإمام النا صرالدين اميرالمؤمنين el-imamü'n-nâsıru'd-dîn emîrü'l-mü'minîn</p> Etrafında; <p style="text-align: center;">حسام الدين ملك ديار كرىو! بق ارسلان بن ايل غازى بن ارتوق سنة سبع ثمانين وخمسائة</p> Hüsame'd-Din Melik-i Diyarbekir Yoluk Arslan bin İlgazi bin Artuk, senetü seb'a ve semanîn ve hamsemi'e, yazılıdır.
TÜRKÇE ANLAMI	Müminlerin emiri İmam Nasire'd-Din (Dinin yardımcısının önderi) Diyarbakır hükümdarı Artuk oğlu İlgazi oğlu Hüsame'd-Din Yoluk Arslan. Sene beş yüz seksen yedi.

SIRA NO/ RESİM NO	5/9-10
DARP YAPAN BEY ⁵¹	II. Kutbe'd-Din Sökmen –Hısn Keyfa/Amid (Diyarbakir Şubesi)-
SALTANAT DÖNEMİ	581-597/1185-1200
GELDİĞİ YER VE MÜZEYE GELİŞ TARİHİ	İstanbul Arkeoloji Müzesi / 25.10.1974
ENVANTER NO	887
SİKKENİN YILI/DÖN.	584/1188-89 Artuklu
BASTIRILDIĞI YER	Hısn-ı Keyfa
AĞIRLIĞI/ ÖLÇÜ BİRİMİ	11.58 gr.
BOYUTLARI/ KALINLIK	18.5x 18.5x 3.0 mm
MALZEMESİ/ TEKNİĞİ	Bakır
KOMPOZİSYON/ ÖNYÜZ	Aksi yöne bakan iki büst, Augustus ve Agrippa sikkeleri tipinde. Çevresinde; <p style="text-align: center;">سنة اربع وثمانين وخمسائة</p> Senetü erba'a ve semânîn ve hamsemi'e, ifadesi

⁵¹ Artuk, 1993, s.77., Resim:14. ; Adil Özme, "Artuklu ve Zengi Sikkelerinde Hellenistik ve Roma Sikkelerinin Etkileri", VI. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazı Sonuçları ve Sanat Tarihi Sempozyumu, 8-10 Nisan 2002, Bildiriler, Kayseri, 2002, s.653.

Aydın Müzesi'nde Bulunan Anadolu Selçuklu Dönemine Ait Sikkeler

	geçmektedir.		
KOMPOZİSYON/ ARKA YÜZ	(يوسف بن ايوب) Yûsuf bin Eyyûb	لدين الله الملك العادل (قطب) الدين سگمان بن محمد بن قراارسلان (م الناصر)	الملك الناصر El-melikü'n- nâsıru
	'd-dîni'llâh/ (Kutb)u'd-dîn Sökmen bin Mehmed bin Kara Arslan/ (m. en-nâsır)		
TÜRKÇE ANLAMI	Sene 584/ Allah'ın dininin yardımcısı ve adâletli melik Kara Arslan oğlu Mehmed oğlu Kutbe'd-Din Sökmen		

SIRA NO/ RESİM NO	6/11-12		
DARP YAPAN BEY ⁵²	Nasıre'd-Din Mahmûd, - Hısn Keyfa/Amid (Diyarbakir Şubesi)-		
SALTANAT DÖNEMİ	597-619/1200-1222		
GELDİĞİ YER VE MÜZEYE GELİŞ TARİHİ	İstanbul Arkeoloji Müzesi/ 25.10.1974		
ENVANTER NO	888		
SİKKENİN YILI/DÖN.	615/1218-19 Artuklu		
BASTIRILDIĞI YER	El Hısn-ı ... (Keyfa) (Hasankeyf)		
AĞIRLIĞI/ ÖLÇÜ BİRİMİ	13.08 gr.		
BOYUTLARI/ KALINLIK	18.5x 18.5x 3.5 mm		
MALZEMESİ/ TEKNİĞİ	Bakır/ Kabartma		
KOMPOZİSYON/ÖNYÜZ	سنة ٦١٥ Senetü 615	Çift başlı kartal (?), göğsü üzerinde V V - damgası vardır.	ضرب بالحصن Duribe bi'l- Hısn (Hasankeyf)

⁵² Artuk, 1970, s.395., Resim:1212.; Artuk, 1993, s.79., Resim: 17.

Mustafa Kemal Şahin

KOMPOZİSYON/ ARKA YÜZ	الناصر امير nâsır emirü'	الامام الملك الصالح محمود بن ارتوق الملك العادل ابو بكر	الموء منين l- mü'minin
	El-imâmu'n el-melikü's-sâlih Mahmud bin Artuk el-melikü'l-âdil Ebu Bekr (Bekir)		
TÜRKÇE ANLAMI	Sene 615. Hısn-ı (Keyfa) (Hasankeyf)'te basıldı. Müminlerin emiri İmam Nâsır (yardımcının önderi) faziletli hükümdar Artuk oğlu Mahmud, adil hükümdar Ebubekir.		

SIRA NO/ RESİM NO	7/13-14
DARP YAPAN BEY ⁵³	Nasire'd-Din Mahmûd, - Hısn Keyfa/Amid (Diyarbakir Şubesi)-
SALTANAT DÖNEMİ	597-619/1200-1222
GELDİĞİ YER VE MÜZEYE GELİŞ TARİHİ	Ortaklar-Aydın/ 23.2.1989
ENVANTER NO	4779
SİKKENİN YILI/DÖN.	617/1220-21- Artuklu
BASTIRILDIĞI YER	Amid
AĞIRLIĞI/ ÖLÇÜ BİRİMİ	8.75 gr.
BOYUTLARI/ KALINLIK	15.5x 15.0x2.5 mm
MALZEMESİ/ TEKNİĞİ	Bakır
KOMPOZİSYON/ÖNYÜZ	Ortada; Çift başlı kartal (?) ⁵⁴ etrafında içte; الملك الصالح ناصرالدين Etrafında dışta; محمود بن محمد بن قرا ارسلان بن ارتوق Mahmud bin Mehmed (Muhammed) bin Kara Arslan bin Artuk
KOMPOZİSYON/ ARKA YÜZ	Ortada ve Mühr-i Süleyman içinde; الملك الصالح /El- Melikü's Salih Etrafında; ضرب Duribe/ بامد bi- Amid/ سنة Senetü/ seb'a/ سبع / عشرة aşere / وستمئة ve sittemi'e

⁵³ Artuk, 1970, s.394., Resim:1211.; Artuk, 1993, s.79., Resim:19.

⁵⁴ İbrahim ve Cevriye Artuk, karakuş olarak tanımlıyor. Artuk, 1970, s.393.; Artuk, 1993, s.79.

Aydın Müzesi'nde Bulunan Anadolu Selçuklu Dönemine Ait Sikkeler

	اميرالموء منين / محمود / ناصر الدين / الامام El İmam/ Nâsır'ed-Dîn/ Mahmud/emirü'l mü'minin, yazılıdır.
TÜRKÇE ANLAMI	Erdemli melik Artuk oğlu Kara Arslan oğlu Mehmed oğlu Nasire'd-Din Mahmûd.

SIRA NO/ RESİM NO	8/15-16		
DARP YAPAN BEY ⁵⁵	Nasire'd-Din Artuk Arslan, -Mardin Şubesi-		
SALTANAT DÖNEMİ	597-637/1200-1239		
GELDİĞİ YER VE MÜZEYE GELİŞ TARİHİ	İstanbul Arkeoloji Müzesi/ 25.10.1974		
ENVANTER NO	901		
SİKKENİN YILI/DÖN.	598/1201-2 Artuklu		
BASTIRILDIĞI YER	-		
AĞIRLIĞI/ ÖLÇÜ BİRİMİ	12.96 gr.		
BOYUTLARI/ KALINLIK	20.0x 21.0x 3.5 mm		
MALZEMESİ/ TEKNİĞİ	Bakır		
KOMPOZİSYON/ÖNYÜZ	رتوق ارسلان ..rtuk Arslan	Omuzları örtülü, cepheden insan tasviri. Her iki yanında birer * vardır.	ناصر الدين ا Nasire'd-dîn A..
KOMPOZİSYON/ ARKA YÜZ	Ortada; Mühr-i Süleyman içinde; الله الامام الناصر الدين امير المؤمنين ضرب / سنة / ثمانية / تسعين / خمس / مائة		
	Allah El-İmamü'n-Nâsırü'd-dîn Emîrü'l-mü'minîn Duribe/senetü/semaniye/tisma'ın/hamse/mi'e		
TÜRKÇE ANLAMI	Nasire'd-Din Artuk Arslan. Allah Müminlerin emiri İmam Nasır (yardımcının önderi). 598 senesinde basıldı.		

SIRA NO/ RESİM NO	9/17-18		
DARP YAPAN BEY ⁵⁶	Nasire'd-Din Artuk Arslan, -Mardin Şubesi-		
SALTANAT DÖNEMİ	597-637/1200-1239		
GELDİĞİ YER VE MÜZEYE GELİŞ TARİHİ	İstanbul Arkeoloji Müzesi/ 25.10.1974		
ENVANTER NO	897		
SİKKENİN YILI/DÖN.	620/ 1223 Artuklu		

⁵⁵ Artuk, 1970, s.403., Resim:1236.; Artuk, 1993, s.99, 100, Resim:69, 70.

⁵⁶ Artuk, 1993, s.103., Resim:79.; Özme, "Artuklu ve Zengi Sikkelerinde...", s.652, Resim:14.

Mustafa Kemal Şahin

BASTIRILDIĞI YER	-		
AĞIRLIĞI/ ÖLÇÜ BİRİMİ	14.33 gr.		
BOYUTLARI/ KALINLIK	19.0x 18.0x 3.5 mm		
MALZEMESİ/ TEKNİĞİ	Bakır		
KOMPOZİSYON/ÖNYÜZ	Sağa dönük bir insan portresi. Roma İmparatoru Cladius sikkeleri tarzında. Etrafında; الملك المنصور ناصر الدنيا و الدين ارتوق ارسلان		
	El-melikü'n-mansûr Nasîre'd-dünya ve 'd-dîn Artuk Arslan, ifadesi geçmektedir.		
KOMPOZİSYON/ ARKA YÜZ	و ستائة ve sitte mi'e	عشر ين işrîn	ضرب سنة Duribe senettü
	الناصر لدين الله / امير المؤمنين / الملك الكامل / ناصر الدين محمد / بن ايوب		
	En-nâsîru'li-dîni'llâh emîrû'l- mü'mînîn el- melikü'l-kâmil Nâsîru'd-dîn Mehmed bin Eyyûb		
TÜRKÇE ANLAMI	(Allah'ın) yardım ettiği melik, dinin ve dünyanın yardımcısı Artuk Arslan. 620 senesinde basıldı. Allah'ın dininin yardımcısı, müminlerin emiri ve olgun melik Eyüp oğlu Nasîre'd-Din Mahmud		

SIRA NO/ RESİM NO	10/19-20
DARP YAPAN SULTAN ⁵⁷	Anadolu Selçuklularından Süleyman Şah
SALTANAT DÖNEMİ	593-601/1196-1204
GELDİĞİ YER VE MÜZEYE GELİŞ TARİHİ	İstanbul Arkeoloji Müzesi/ 25.10.1974
ENVANTER NO	858
SİKKENİN YILI/DÖN.	595/1198-99
BASTIRILDIĞI YER	-
AĞIRLIĞI/ ÖLÇÜ BİRİMİ	6.44 gr..
BOYUTLARI/ KALINLIK	19.0x 19.0x 1.1 mm
MALZEMESİ/ TEKNİĞİ	Bakır
KOMPOZİSYON/ÖNYÜZ	Sağa doğru gitmekte olan bir süvari elinde üç çatalı bir mızrak. Başının solunda bir yıldız yer alıyor. Başı haleli.
KOMPOZİSYON/ ARKA YÜZ	الملك القاهر سليمان شاه بن قلع ارسلان

⁵⁷ Artuk, 1970, s.352, Resim:1066. ; Erkiletlioğlu- Güler, 1996, s.69-74.; Parlar, 2001, s.56, 57.

Aydın Müzesi'nde Bulunan Anadolu Selçuklu Dönemine Ait Sikkeler

	El-melikü'l-kâhir Süleyman Şâh bin Kılıç Arslan		
TÜRKÇE ANLAMI	(Kötüleri) kahreden melik Kılıç Arslan oğlu Süleyman Şah		
SIRA NO/ RESİM NO	11/21-22		
DARP YAPAN SULTAN ⁵⁸	I. Alae'd-Din Keykubad		
SALTANAT DÖNEMİ	616-634/1219-20/1236-37		
GELDİĞİ YER VE MÜZEYE GELİŞ TARİHİ	İstanbul Arkeoloji Müzesi/25.10.1974		
ENVANTER NO	862		
SİKKENİN YILI/DÖN.	617/1220-21		
BASTIRILDIĞI YER	Kayseri		
AĞIRLIĞI/ ÖLÇÜ BİRİMİ	2.25 gr./ Dirhem		
BOYUTLARI/ KALINLIK	11.0x 11.5x 1.0 mm		
MALZEMESİ/ TEKNİĞİ	Gümüş		
KOMPOZİSYON/ÖNYÜZ	سنة Senetü	اميرالمؤمنين الامام الناصر لدين الله	وستمائة ve sitte mi'e
	Emîrû'l-mü'minîn/ el- İmâmü'n-nâsır li'dîni'lâh		
		سبع عشرة seb'a aşere	
KOMPOZİSYON/ ARKA YÜZ		بقيصريه Kayseriye	
	ضرب Duribe	المعظم السلطان علاالدنيا والدين كيقباد بن كيخسر و	الدرهم el dirhem
	E's-sultânu'l- mu'azzam alâü'd-dünyâ ve'd-dîn Keykuba bin Keyhüsrev		
		هذا Hâzâ	

⁵⁸ Artuk, 1970, s.361.; Erkiletlioğlu- Güler, s.102.

Mustafa Kemal Şahin

TÜRKÇE ANLAMI	Bu dirhem 617 senesinde Kayseri’de basıldı. Müminlerin emiri İmam Nasire’-d-Din (Allah’ın dininin yardımcısı) büyük sultan, dünyanın ve dinin üzerindeki (temsilcisi) Keyhüsrev oğlu Keykubad
---------------	---

SIRA NO/ RESİM NO	12/23-24		
DARP YAPAN SULTAN ⁵⁹	I. Alae’-d-Din Keykubad		
SALTANAT DÖNEMİ	616-634/1219-20/1236-37		
GELDİĞİ YER VE MÜZEYE GELİŞ TARİHİ	Malazgirt/ 13.6.1988		
ENVANTER NO	4589		
SİKKENİN YILI/DÖN.	622/1225		
BASTIRILDIĞI YER	Dunaysır		
AĞIRLIĞI/ ÖLÇÜ BİRİMİ	3.00 gr./ Dirhem		
BOYUTLARI/ KALINLIK	13.0 x 12.0x 1.0 mm		
MALZEMESİ/ TEKNİĞİ	Gümüş		
KOMPOZİSYON/ÖNYÜZ	اثنین isneyn	الامام المستنصر بالله * * * الملك المنصور ارتوق	وستمائة sitte mi’e
	El-imâmü’l-mustansır bi’llâh el- Melikü’l mansûr Artuk		
		عشر يا	
		İşrîn	
		بد نيسر سنة	
		Bi Düneysir Senetü	
KOMPOZİSYON/ ARKA YÜZ	ضرب duribe	السلطان المعظم كيقباد بن كيخسرو	الدرهم dirhem

⁵⁹ Artuk, 1993, s.106.; Resim: 87, 88.; Halit Erkiletlioğlu, “Sultan I. Alaeddin Keykubad Adına Metbu Meliklerce Bastırılan Müşterek Sikkeler”, Selçuk Üniversitesi *Selçuk Dergisi* - I. *Alaaddin Keykubad Özel Sayısı*-, S.3, Haziran, 1988, s.89-95, Resim:6/A, 6/B.

Aydın Müzesi'nde Bulunan Anadolu Selçuklu Dönemine Ait Sikkeler

	E's-Sultanu'l- mu'azzam Keykubad bin Keyhüsrev		
		هذا	
		Hâzâ	
TÜRKÇE ANLAMI	Bu dirhem 622 senesinde Düneysir'de basıldı. İmam Mustansır bi'llah (Allah'ın yardımcısı olan önder) (Allah'ın) yardım ettiği melik, büyük Sultan Keyhüsrev oğlu Keykubad.		
SIRA NO/ RESİM NO	13/25-26		
DARP YAPAN SULTAN ⁶⁰	I. Alae'd-Din Keykubad		
SALTANAT DÖNEMİ	616-634/1219-20/1236-37		
GELDİĞİ YER VE MÜZEYE GELİŞ TARİHİ	Malazgirt/ 15.2.1989		
ENVANTER NO	4675		
SİKKENİN YILI/DÖN.	623/ 1226-27- 623 ?		
BASTIRILDIĞI YER	-		
AĞIRLIĞI/ ÖLÇÜ BİRİMİ	2.95 gr- Dirhem		
BOYUTLARI/ KALINLIK	12.5x 12.5x 1.0 mm		
MALZEMESİ/ TEKNİĞİ	Gümüş		
		سنة Senetü	
KOMPOZİSYON/ÖNYÜZ	ثلث Selase	الامام الناصر امير المؤمنين	وستمانه ve sitte mi'e
		El-İmâmu'n- nâsır emîrü'l- mü'minîn	
		عشرين İşrîn	
KOMPOZİSYON/ ARKA YÜZ		٦٢٣ 623	
	السلطان المعظم علا الدنيا والدين ابو الفتح كيقباد بن كيخسر و		
	E's-sultânu'l-mu'azzam Alae'd-dünyâ ve'd-dîn ebu'l-feth Keykubad bin Keyhüsrev		

⁶⁰ Artuk, 1970, s.360., Resim: 1094, 1095, 1096.; Erkiletlioğlu- Güler, 1996, s.103.

Mustafa Kemal Şahin

TÜRKÇE ANLAMI	Sene 623. Müminlerin emiri İmam Nâsır (Allah'ın dininin yardımcısı olan önder), büyük sultan dünyanın ve dinin üzerindeki (temsilcisi) fatih Keyhüsrev oğlu Keykubad.
---------------	---

SIRA NO/ RESİM NO	14/27-28		
DARP YAPAN SULTAN ⁶¹	I. Alae'd-Din Keykubad		
SALTANAT DÖNEMİ	616-634/1219/20-1236/37		
GELDİĞİ YER VE MÜZEYE GELİŞ TARİHİ	Malazgirt/ 13.6.1988		
ENVANTER NO	4588		
SİKKENİN YILI/DÖN.	62...?		
BASTIRILDIĞI YER	Sivas		
AĞIRLIĞI/ ÖLÇÜ BİRİMİ	2.94 gr- Dirhem		
BOYUTLARI/ KALINLIK	14.0x 12.5x 1.0 mm		
MALZEMESİ/ TEKNİĞİ	Gümüş		
KOMPOZİSYON/ÖNYÜZ	و سنة... ve senetü	وستمة ve sitte mi'e
		* الامام المستنصر * با لله امير ** الموء منين	
	El-imâmu'l Mustansır bi'llâh/emîrü'l mü'minîn		
		عشرين işrîn	
KOMPOZİSYON/ ARKA YÜZ		ضرب Duribe	
	هذا hâzâ	السلطان المعظم * علا لدا والدين * كيقباد بن كيخسرو	بسواس bi-Sivas
	E's-Sultânü'l-mu'azzam/ Alae'd-dünyâ ve'd-dîn Keykubad bin Keyhüsrev		

⁶¹ İsmail Galib, 1309, s.26-42.; Artuk, 1970, s.360.; Resim:1096.; Erkiletlioğlu- Güler, 1996, 104, 105.

Aydın Müzesi'nde Bulunan Anadolu Selçuklu Dönemine Ait Sikkeler

	الدرهم el dirhem
TÜRKÇE ANLAMI	Bu dirhem 620 senesinde Sivas'ta basıldı. Müminlerin emiri, İmam Mustansır bi'llah (Allah'ın yardımcısı olan önder), büyük sultan, dinin ve dünyanın üzerindeki (temsalcisi) Keyhusrev oğlu Keykubad.

SIRA NO/ RESİM NO	15/29-30		
DARP YAPAN SULTAN ⁶²	I. Alae'd-Din Keykubad		
SALTANAT DÖNEMİ	616-634/1219-20/1236-37		
GELDİĞİ YER VE MÜZEYE GELİŞ TARİHİ	Aydın Cıvarı –Satın Alma/ 20.12.2001		
ENVANTER NO	23943		
SİKKENİN YILI/DÖN.	-		
BASTIRILDIĞI YER	-		
AĞIRLIĞI/ ÖLÇÜ BİRİMİ	2.88 gr- Dirhem		
BOYUTLARI/ KALINLIK	13.5x 13.0x 1.0 mm		
MALZEMESİ/ TEKNİĞİ	Gümüş		
KOMPOZİSYON/ÖNYÜZ	لولو Lulu الدرهم e'l-dirhem	لا اله الا الله محمد رسول الله	ضرب duribe ستمائة sitte mi'e
	Lâ ilâhe illa'llâh Muhammedü'r Resûlu'llâh		
KOMPOZİSYON/ ARKA YÜZ	السلطان الاعظم / علا الدنيا والدين / ابو الفتح كيقباد بن كيخسرو بن / مسعود		
	E's-sultânü'l a'zam alae'd-dünyâ ve'd-dîn/ Ebu'l-feth Keykubad bin Keyhüsrev bin Mes'ud		
TÜRKÇE ANLAMI	Dirhem, 6.. senesinde Lulu'da basıldı. Allah'tan başka ilah yoktur. Muhammet Allah'ın elçisidir. En büyük sultan, dünyanın ve dinin üzerindeki (temsalcisi), fatih Mesud oğlu Keyhüsrev oğlu Keykubad.		

SIRA NO/ RESİM NO	16/31-32		
DARP YAPAN SULTAN ⁶³	II. Gıyase'd-Din Keyhüsrev		
SALTANAT DÖNEMİ	634-643/1236-37/1245-46		
GELDİĞİ YER VE	İstanbul Arkeoloji Müzesi/ 25.10.1974		

⁶² Artuk, 1970, s.379., Resim: 1162.

⁶³İsmail Galib, 1309, s.43-57.; Artuk, 1970, s.365, 366., Resim: 1112, 1117.; Erkiletlioğlu- Güler, 1996, s.134.; Saatçi, 1996, s.122, 123.

Mustafa Kemal Şahin

MÜZEYE GELİŞ TARİHİ	
ENVANTER NO	864
SİKKENİN YILI/DÖN.	640/1242-43
BASTIRILDIĞI YER	Konya-?
AĞIRLIĞI/ ÖLÇÜ BİRİMİ	3.40 gr- Dirhem
BOYUTLARI/ KALINLIK	12.0x 11.5x 1.0 mm
MALZEMESİ/ TEKNİĞİ	Gümüş
KOMPOZİSYON/ÖNYÜZ	الامام المستنصر بالله امير المؤمنين El-imâmu'l-mustansır bi'llah emîrü'l-mü'minîn Ortada; Şir i Hurşid Tasviri
	ضرب بقونية
KOMPOZİSYON/ ARKA YÜZ	Duribe bi Konya
	السلطان الاعظم عيث الدين كيخسرو بن كيقباد
	وستمائه ve sitte'mie
	E's-sultânu'l-a'zam Gıyâse'd-dünyâ ve'd-dîn Keyhüsrev bin Keykubad
	في سنة اربعين
	fî seneti erba'îne
TÜRKÇE ANLAMI	Müminlerin emiri İmam Mustansır bi'llah/ Büyük sultan Keykubad oğlu Gıyase'd-dünya veddin Keyhüsrev.

SIRA NO/ RESİM NO	17/33-34
DARP YAPAN SULTAN ⁶⁴	II. Gıyase'd-Din Keyhüsrev
SALTANAT DÖNEMİ	634-643/1236-37/1245-46
GELDİĞİ YER VE MÜZEYE GELİŞ TARİHİ	İstanbul Arkeoloji Müzesi /25.10.1974
ENVANTER NO	867
SİKKENİN YILI/DÖN.	640/1242-43
BASTIRILDIĞI YER	Konya
AĞIRLIĞI/ ÖLÇÜ BİRİMİ	2.91 gr. Dirhem
BOYUTLARI/ KALINLIK	11.0x 11.5x 1.0 mm
MALZEMESİ/ TEKNİĞİ	Gümüş
KOMPOZİSYON	Güneş motifli insan figürü ve yürür durumda arslan
KOMPOZİSYON/ÖNYÜZ	الامام المستنصر بالله امير المؤمنين

⁶⁴ Artuk, 1970, s.365., Resim: 1112.; Erkiletlioğlu- Güler, 1996, s.134.; Saatçi, 1996, s.122, 123.

Aydın Müzesi'nde Bulunan Anadolu Selçuklu Dönemine Ait Sikkeler

	El İmam el Mustansır billah emir ül mü'minin. Şir-i Hurşid Tasviri		
KOMPOZİSYON/ ARKA YÜZ		ضرب بقونيو	
		Duribe bi Konya	
		السلطان الاعظم عياث الدين كبخسرو بن كيقباد	وستمائه ve sitte'mie
	Es Sultan el azam/ Gıyase'd dünya ved-din / Keyhüsrev bin Keykubad		
		فى سنة اربعين	
		Fi seneti erbain (?)	
TÜRKÇE ANLAMI	Müminlerin emiri, İmam Mustansır Billah/ Büyük Sultan Keykubad oğlu Gıyase'd-dünya veddin Keyhüsrev		

SIRA NO/ RESİM NO	18/35-36		
DARP YAPAN SULTAN ⁶⁵	II. İzzetü'd-Din Keykavus,		
SALTANAT DÖNEMİ	644-646/1246/47-1248/49, 655-658 ?/1257-1259		
GELDİĞİ YER VE MÜZEYE GELİŞ TARİHİ	İstanbul Arkeoloji Müzesi/ 25.10.1974		
ENVANTER NO	869		
SİKKENİN YILI/DÖN.	64...?		
BASTIRILDIĞI YER	Sivas		
AĞIRLIĞI/ ÖLÇÜ BİRİMİ	3.01 gr/ Dirhem		
BOYUTLARI/ KALINLIK	12.5x 13.0x 1.0 mm		
MALZEMESİ/ TEKNİĞİ	Gümüş		
KOMPOZİSYON/ÖNYÜZ		اربعة Erba'ate	
	واربعين erbaine	لا اله الا الله محمد رسول الله الامام المستعصم با لله امير المؤمنين	سنة Senetü
	Lâ ilâhe illa'llâh Muhammedü'r Resûla'llâh El-imâmü'l- musta'sım bi'llâh emîrü'l-mü'minîn		

⁶⁵ İsmail Galib, s.58-62.; Artuk, 1970, s.366, 368, 369., Resim: 1118, 1124, 1126.; Erkiletlioğlu-Güler, 1996, s.155.; Saatçi, 1996, s.140.

Mustafa Kemal Şahin

		ستماة Sitte mi'e	
		ضرب Duribe	
KOMPOZİSYON/ ARKA YÜZ	هذا Hâzâ	السلطان الاعظم عز الدين والدين ابو الفتح كيكافوس بن كيكسرو	بسيواس bi-Sivas
	E's-Sultânu'l-a'zam izzü'd-dünyâ ve'd-dîn ebu'l-feth Keykavus bin Keyhüsrev		
		الدرهم e'l-dirhem	
TÜRKÇE ANLAMI	Bu dirhem 644 senesinde Sivas'ta basıldı./Allah'tan başka ilah yoktur. Muhammed Allah'ın elçisidir./ Müminlerin emiri İmam Musta'sım bi'llah/ En büyük sultan, dünyanın ve dinin üzerindeki (temsilcisi), fatih Keyhüsrev oğlu Keykavus		

SIRA NO/ RESİM NO	19/37-38		
DARP YAPAN SULTAN ⁶⁶	II. İzze'd-Din Keykavus,		
SALTANAT DÖNEMİ	644-646/1246/47-1248/49, 655-658-?/1257-1259		
GELDİĞİ YER VE MÜZEYE GELİŞ TARİHİ	Aydın (Satın Alma)/ 13.7.1987		
ENVANTER NO	4467		
SİKKENİN YILI/DÖN.	64..?		
BASTIRILDIĞI YER	Konya ?		
AĞIRLIĞI/ ÖLÇÜ BİRİMİ	2.93 gr./ Dirhem		
BOYUTLARI/ KALINLIK	12.5x 12.5x 1.0 mm		
MALZEMESİ/ TEKNİĞİ	Gümüş		
KOMPOZİSYON/ÖNYÜZ		سنة Senetü	

⁶⁶ Artuk, 1970, s.368, 369., Resim: 1124, 1126.; Erkiletlioğlu- Güler, 1996, s.156.; Saatçi, 1996, s.131-144.

Aydın Müzesi'nde Bulunan Anadolu Selçuklu Dönemine Ait Sikkeler

	وار ve er..	لا اله الا الله محمد رسول الله الامام المستعصم بالله امير المؤمنين	ستمة Sitte mi'e
	Lâ ilâhe illa'llâh Muhammedü'r Resûla'llâh El-imâmu'l-musta'sım bi'llâh emîrü'l-mü'minîn		
		بعيا Ba'in (?)	
KOMPOZİSYON/ ARKA YÜZ		ضرب هذا Duribe hâzâ	
	الدرهم e'l-dirhem	السلطان الاعظم ظل الله في العالم عز الدنيا والدين كيكوس بن كيخسر و	نيه nya
	E's-sultânu'l-a'zam zıllu'llahi fi'l-âlem izzü'd-dünyâ ve'd-dîn/ Keykavus bin Keyhüsrev		
		بقا bi Ko..	
TÜRKÇE ANLAMI	Bu dirhem 64..? senesinde Konya'da basıldı./Allah'tan başka ilah yoktur. Muhammed Allah'ın elçisidir./ Müminlerin emiri İmam Musta'sım bi'llah/ En büyük sultan, Allah'ın âlemdeki gölgesi, dünyanın ve dinin üzerindeki (temsilcisi) Keyhüsrev oğlu Keykavus		

SIRA NO/ RESİM NO	20/39-40
DARP YAPAN SULTAN ⁶⁷	II. İzze'd-Din Keykavus,
SALTANAT DÖNEMİ	644-646/1246/47-1248/49, 655-658/1257-1259
GELDİĞİ YER VE MÜZEYE GELİŞ TARİHİ	Aydın- Satın Alma/ 13.7.1987
ENVANTER NO	4468
SİKKENİN YILI/DÖN.	64../
BASTIRILDIĞI YER	Konya
AĞIRLIĞI/ ÖLÇÜ BİRİMİ	2.68 gr./ Dirhem
BOYUTLARI/ KALINLIK	115x 115x 1.0 mm

⁶⁷ Artuk, 1970, s.369., Resim: 1122.; Erkiletlioğlu- Güler, 1996, s.156.

Mustafa Kemal Şahin

MALZEMESİ/ TEKNİĞİ	Gümüş		
KOMPOZİSYON/ÖNYÜZ		سنة Senetü	
	وار ve er..	لا اله الا الله محمد رسول الله الامام المستقيم با لله اميرالمؤمنين	ستمة sitte mi'e
	La ilahe illallah/ Muhammed'ür Resûla'llâh/El imâmu'l musta'sım/ bi'llah emir'ül- mü'minin		
		بين bain (?)	
KOMPOZİSYON/ ARKA YÜZ		ضرب هذا Duribe heza	
	الدرهم el dirhem	السلطان الاعظم ظل الله في اعالم عز الدين والدين كياوس بن كياوس	نيو nya
	Es Sultânu'l- a'zam/ zıllu'llahi fi'l- âlem/ izzü'd-dünyâ ve'd-din/ Keykavus bin Keyhüsrev		
		بقو bi Ko..	
TÜRKÇE ANLAMI	Bu dirhem 64..? senesinde Sivas'ta basıldı./Allah'tan başka ilah yoktur. Muhammed Allah'ın elçisidir./ Müminlerin emiri İmam Musta'sım bi'llah/ En büyük sultan, dünyanın ve dinin üzerindeki (temsilcisi), fatih Keyhüsrev oğlu Keykavus.		

SIRA NO/ RESİM NO	21/41-42
DARP YAPAN SULTAN ⁶⁸	II. İzze'd-Din Keykavus-IV. Rükne'd- Din Kılıç Arslan- II. Alae'd-Din Keykubad
SALTANAT DÖNEMİ	647-655/1249-1257
GELDİĞİ YER VE MÜZEYE GELİŞ TARİHİ	İstanbul Arkeoloji Müzesi/ 25.10.1974
ENVANTER NO	876

⁶⁸ Artuk, 1970, s.370., Resim:1129.; Erkiletlioğlu- Güler, 1996, s.164, 165.

Aydın Müzesi'nde Bulunan Anadolu Selçuklu Dönemine Ait Sikkeler

SİKKENİN YILI/DÖN.	655/1257
BASTIRILDIĞI YER	Konya
AĞIRLIĞI/ ÖLÇÜ BİRİMİ	2.85 gr.
BOYUTLARI/ KALINLIK	12.5x 12.0x 1.0 mm
MALZEMESİ/ TEKNİĞİ	Gümüş
KOMPOZİSYON/ÖN YÜZ	<p>لا اله الا الله محمد رسول الله المستعصم الامام با لله امير المؤمنين ضرب في سنة خمس و خمسين و ستمائة بقونيه</p> <p>Lâ ilâhe illa'llâh Muhammedü'r Resûla'llâh El-imâmu'l- musta'sım bi'llâh emîrü'l-mü'minîn/Duribe fî seneti hamse ve hamsîne sitte mi'e bi-Konya.</p>
KOMPOZİSYON/ARKA YÜZ	<p>السلطان الاعظم عزالد نياو الدين كيكاو س ركن الدنيا والدين قلع ارسلان و علا الد نيا و الدين كيقباد بن كيخسر و (براهين اميرالمؤمنين)</p> <p>E's-sultânu'l a'zam İzzü'd-dünyâ ve'd-dîn Keykavus, Rükne'd-dünyâ ve'd-dîn Kılıç Arslan, Alae'd-dünyâ ve'd- dîn Keykubad bin Keyhüsrev (berâhîn-i emîrü'l-mü'minîn)</p>
TÜRKÇE ANLAMI	<p>Allah'tan başka ilah yoktur. Muhammed Allah'ın elçisidir./ Müminlerin emiri Musta'sım bi'llah/ 655 yılında Konyada basıldı./ En büyük sultan İzze'd-dünya veddin Keykavus, Rükne'd-dünya veddin Kılıç Arslan, Keyhüsrev oğlu Alae'd-dünya veddin Keykubad. (Müminlerin emirinin)</p>
SIRA NO/ RESİM NO	22/43-44
DARP YAPAN SULTAN ⁶⁹	IV. Rükne'd- Din Kılıç Arslan
SALTANAT DÖNEMİ	646-647/1248-1249, 655-663/1257-1264
GELDİĞİ YER VE MÜZEYE GELİŞ TARİHİ	İstanbul Arkeoloji Müzesi / 25.10.1974
ENVANTER NO	870
SİKKENİN YILI/DÖN.	663 ?
BASTIRILDIĞI YER	Konya
AĞIRLIĞI/ ÖLÇÜ BİRİMİ	2.92 gr./ Dirhem
BOYUTLARI/ KALINLIK	12.0x 11.5x 1.0 mm
MALZEMESİ/ TEKNİĞİ	Gümüş

⁶⁹ Artuk, 1970, s.378, 379., Resim:1159, 1163.; Erkiletlioğlu- Güler, 1996, s.194.

Mustafa Kemal Şahin

KOMPOZİSYON/ ÖNYÜZ	<p>المالك لله El-mülkü li'llah</p> <p>Etrafında; ضرب بمد ينة قونيه فى سنة ثلث وستين و. ستمائة Duribe bi-medine-i Konya fî seneti selase ve sittîn ve sitte mi'e</p>
KOMPOZİSYON/ ARKA YÜZ	<p>الساطان الاعظم رکن الد نیا والدين قلج ارسلان بن كيخسرو E's-Sultânu'l-a'zam Rükne'd-dünya ve'd- dîn Kılıç Arslan bin Keyhüsrev</p>
TÜRKÇE ANLAMI	Mülk Allah'ındır. 663 senesinde Konya şehrinde basıldı. En büyük sultan Keyhüsrev oğlu Rükne'd-dünya veddin Kılıç Arslan

Karşılaştırma ve Değerlendirme

İncelediğimiz Artuklu sikkelerinden; Fahrû'd-Din Kara Arslan (543-570/1148-1174) adına basılan sikkenin (Res.1) öncül örneklerini antik dönem sikkelerinde görüyoruz. Güneş tanrısı Helios veya Apollon'un figürlü örneklerin Artukluların ilk güneş biçimli sikke örneği olduğu ifade edilmektedir⁷⁰. Necmeddin Alpi (547-572/1152-1176) adına basılan sikkede yan yana duran ve her ikisinin de cepheden betimlendiği iki büstün (Res.3) Augustus ve Agrippa sikkelerini anımsattığı, Merkür ile ikizler burcunu sembolize edebileceği yoruma yapılmaktadır⁷¹. Yine Artuklu sikkelerinden Hüsame'd-Din Yavlak (Yoluk) Arslan (580-597/1184-1200)'a ait olan sikke de (Res.5) bağdaş kurarak oturan bir elinde kılıcı, diğer elinde başında başlığı olan ve baş tutan Türk hükümdarı betiminde sol yanında bereket sembolü olan iki nar yer almakta, elinde kılıç ve kesik baş taşıyan figürün, Mars gezegenine işaret ettiği açıklanmaktadır⁷². Hüsame'd-Din Yavlak (Yoluk) Arslan'ın 587/1191 yılına ait olan diğer sikkesinde ön yüzde ortada oturan bir kadın figürü ve çevresinde ellerini havaya kaldırmış üç küçük insan figürü betimlemesi yer almaktadır (Res.7). İncelediğimiz bu sikkenin benzerleri İbrahim ve Cevriye Artuk tarafından III. Tip içerisinde ele alınmakta ve 587-590 yılları arasında

⁷⁰ William Spengler- Wayne G. Sayles, *Turkoman Figural Bronze Coins and Their Iconography*, Lodi, Wisconsin Clio's Cabinet, 1992, s.19, 20.; Özme, "Artuklu ve Zengi Sikkelerinde... s.653.

⁷¹ Ahmet Çaycı, *Anadolu Selçuklu Sanatı'nda Gezegen ve Burç Tasvirleri*, Ankara, 2002, s.48, 49.; A. Çaycı, "Selçuklu ve Artuklu Sikkelerinde Zodiak Tasvirleri", *I. Uluslararası Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Kongresi, Bildiriler-I*, Konya, 2001, s.213, 214.

⁷² Çaycı, 2002, s.50.

değerlendirilmektedir⁷³. Adil Özme'nin, "...Lane- Pole bu sikkenin 590 tarihinde darp edildiğini, bu yılın Sala ed- Din'in ölüm yılı olduğuna dikkati çeker ve bu grubun Salah ed-Din'in ölümüne yas tutan müslümanları resmettiğini söyler. Ancak biz bu öneriye katılmıyoruz. Çünkü aynı kompozisyonun yer aldığı 587 tarihli, yani Salah ed-Din'in ölümünden öncesine ait sikkelerde mevcuttur. Arkada görülen hareketli figürler İslam sanatında Cevsakül Hakani fresklerinde gördüğümüz dansöz figürleriyle ve Fatimi fildişi eserlerinde gördüğümüz figürlere üslup açısından daha çok yaklaşan örneklerdir. Kanımızca bu kompozisyon saray hayatına ait bir kesiti yansıtmaktadır.." biçiminde ifadesine⁷⁴, benzer anlatımla Hanifi Biber'de⁷⁵ katılmaktadır. Ramazan Şeşen'in, Salâhaddîn'in (Salâhaddîn Yûsuf bin Eyyûb) Dimaşk'a döndükten dört ay sonra 27 Safer 589/22 Şubat 1193 Çarşamba günü menenjitten öldüğünü belirtmesi⁷⁶, Salahaddin Eyyubi'nin 590 yılında öldüğü savını doğrulamamaktadır. William Spengler ve Wayne G. Sayles, astrolojik ve astronomik olaylarla ilintiler kurulabileceği düşüncesine bağlı olarak 13-16 Eylül 1186 (582) yılında Güneş, Ay, Merkür, Venüs, Mars, Jüpiter ve Saturn'ün Başak burcunda olduğunu, felaketlerin, kötülüklerin habercisi olacağına dayanan astrolojik düşüncenin Avrupa ve Orta Doğu'da büyük yer tuttuğunu ifade eder. Bu nedenle 582 yılına ait olan sikkelerde bu betimlemelerin başladığını, yedi yıl sonra Salahaddin Eyyubi'nin ölümü üzerine bu tahminlerin doğrulandığını görüşüne katılmakla birlikte, bunun tümüyle kesin bir kanıt sayılamayacağını ifade etmektedir⁷⁷. Yapılan diğer araştırmalara göre, Başak burcu Merkür gezegeninin evi olarak kabul edilmekte ve buna ait betimlerde genellikle kadınların ikili ya da tekli figürler halinde ellerini açarak şaşkınlık psikolojisini sergilediği şeklinde ki açıklamaların⁷⁸ tümünün Salahaddin Eyyubi'nin ölümü ile ilgili olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Bu yıllarda Artuklular ve Selahaddin Eyyubi arasındaki ilişkilerde bunu kanıtlayıcı yöndedir⁷⁹. Fakat sikkeleri dışında Eyyubiler ve diğer dönemlere ait sikkelerde bu betimleme örneklerini görmeyişimizi farklı bir yön olarak belirtmek gerekmektedir. II. Kutbe'd-Din Sökmen (581-597/1185-1200)'in (Res.9) sikkesinde aksi yöne bakan iki büst uygulamasının benzerini Roma Dönemi'nden Augustus- Agrippina ile Octavian- Caesar sikkelerinde rastlıyoruz⁸⁰. Necmeddin Alpi'ye ait olan sikkelerde de rastladığımız gibi bu sikkede

⁷³ Artuk, 1993, s.94, 95.

⁷⁴ Adil Özme, *Malatya Müzesindeki İslam Dönemi Sikkeleri*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1993, s.140.

⁷⁵ Hanifi Biber, *Van Müzesinde Bulunan Fıfırlı Artuklu Sikkeleri*, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Van, 1996, s.69, 70.

⁷⁶ Ramazan Şeşen, *Salahaddin Devrinde Eyyubiler Devleti (Hicri 569-589/Miladi 1174-1193)*, İstanbul, 1983, s.47.

⁷⁷ Spengler- Sayles, 1992, s.108-110.

⁷⁸ Çaycı, 2002, s.107.

⁷⁹ O. Turan, *Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi*, İstanbul, 1993, s.167-177.

⁸⁰ Özme, "Artuklu ve Zengi Sikkelerinde...", s.653, 654 (649-659).

görülen uzun saçların Bizans sikkelerinde de görüldüğü, Orta Asya'dan Türklerle Anadolu'ya geldiği ve Selçuklular ile diğer ülkelere yayıldığı düşüncesi de ileri sürülmesine⁸¹ karşın Anadolu'da oluşan bir geleneğin devamı olarak yorumlanabilir. Söz konusu betimlemenin İslam sanatında ikizler burcu düşüncesinin tek bedende mevcut bulunan zıt yöndeki iki insan büstü ile karşımıza çıktığı ve bu nedenle ikizler burcuna ait bir gönderme olabileceği değerlendirilmesi de yapılmaktadır⁸². Nasire'd-Din Mahmûd (597-619/1200-1222) ve Nasire'd-Din Artuk Arslan (597-637/1200-1239)'ın sikkelerinin arka yüzlerinde Mühr-ü Süleyman biçimli yıldız içerisinde "Allah El-İmam El-Nasire'd-din Emir el mü'minin...ifadesi geçmektedir. Mühr-ü Süleyman şekilli yıldız süsleme örneklerine dönem içerisinde yoğun olarak rastlanılmaktadır. Anadolu'da doğa üstü güçlere sahip olma isteği ile evrenin (kainatın), kuvvet ve kudretin yani Tanrı'nın işareti, tılsımdan benzer bir anlatımla kötülüklerden korunma sembolü olduğuna inanılmıştır⁸³. (Res.11,13) ön yüzünde çift başlı kartal arka yüzünde ise Nasire'd-Din Mahmûd adı geçmektedir. Sikkenin benzer örneklerine Artuklu sikkeleri içerisinde yoğunudur. Özelliklerine göre İbrahim ve Cevriye Artuk tarafından Nasire'd-Din Mahmûd'un sikkelerinde 1. Tip içerisinde sınıflandırılmıştır⁸⁴. Çift başlı kartal figürü tasviri Anadolu'da Selçuklu dönemi içerisinde oldukça fazladır. Koruyucu unsur, nazarlık, tılsım- arma, totem-mezar - talih, havayı tayin eden unsur, bilginlik, aydınlık-güneş gibi sembolik anlamları vardır⁸⁵. Artuklu sikkelerinde kartal ikizler burcunun evini temsil eden Merkürü tanımlamaktadır⁸⁶. XII. Yüzyılın sonu- XIII. yüzyılın başında

⁸¹ Gündegül Parlar, "Artuklu Sikkelerinde Figüratif Unsurlar", *Düni ve Bugünüyle Harput Sempozyumu*, Elazığ, s.359.

⁸² Spengler- Sayles, 1992, s.37, 38.; Çaycı, 2002, s.49,50. Konu dışı olmak üzere Artuklu döneminde sikkeler dışında mimari yapılar üzerinde karşılaştığımız figürlerin özellikle insan figürlerinin gezegen ve burçları temsil etmesi yanında eski Türk inancından kaynaklanan tılsım maksadıyla ve koruyucu olarak verildiği şekilde değerlendirmeler de yapılmaktadır. Bu konuda bkz., Gönül Öney, *Anadolu Selçuklularında Heykel ve Figürlü Kabartma*, Yayınlanmamış Doçentlik Tezi, Ankara, 1966, s. 30-33.; Hamza Gündoğdu, *Türk Mimarisinde Figürlü Taş Plastik*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 1979, s.480, 481.; Hüseyin Yurttaş, *Hasankeyf Yapılarının Sanat Tarihimizdeki Yeri-I*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum, 1991, s.355.; Yaşar Çoruhlu, *Türk sanatında Hayvan Sembolizmi*, İstanbul, 1995, s.165, 166.

⁸³ Nusret Çam, "Türk ve İslam Sanatlarında Altı Kollu Yıldız (Mühr-ü Süleyman)", *Prof. Dr. Yılmaz Önge Armağanı*, Konya, 1993, s.207-230.; Sadi Bayram, "Mühr-ü Süleyman ve Türk Kültüründeki Yeri", *Sanat Tarihinde İkonografik Araştırmalar, Güner İnal'a Armağan*, Ankara, 1993, s.61-72.

⁸⁴ Artuk, 1993, s.78, 79.

⁸⁵ Öney, 1966, s. 89-94.; Bu konuda ayrıntılı olarak bkz. Öney, 1966, s.73-94.; Gündegül Parlar, "Çift Başlı Kartal Figürlü Bir Artuklu Sikkesi Üzerine", *Vakıf ve Kültür*, Yıl.2, C.1, S.4, İlkbahar, 1999, Ankara, 1999, s.21.

⁸⁶ Spengler- Sayles, 1992, s.46.; Çaycı, 2002, s.93.

Aydın Müzesi'nde Bulunan Anadolu Selçuklu Dönemine Ait Sikkeler

Zengi ve Artuklu bölgesinde yoğunlaştığını gördüğümüz⁸⁷ çift başlı kartal betimlemesine, sikkelerin dışında; Diyarbakır Kalesi, Divriği Ulu Camisi (1228-29), Erzurum Çifte Minareli Medrese (1280-1290'lı yıllar), Erzurum Yakutiye Medresesi (1310) ve Kubadabad çinileri başta olmak üzere çoğu yapıtta rastlıyoruz. Bunların sonucunda astrolojik ve astronomik düşüncelerin⁸⁸ Selçuklu dönemi Anadolu yaşamında ve inancında büyük etkisinin olduğu anlaşılmaktadır. Nasire'd-Din Artuk Arslan (597-637/1200-1239)'ın sikkelerinin (Res.15) benzer örneklerini Hellenistik ve Roma dönemlerinde Augustus (MÖ.27- MS.14) ve Claudius (MS.41-54) sikkelerinde rastlanılmaktadır⁸⁹. İncelediğimiz sikke İbrahim ve Cevriye Artuk tarafından yapılan sınıflama da 1. ve 6. Tip⁹⁰ içerisinde değerlendirilmektedir. Bağdaş kurarak ya da tahtta oturur şekilde ve büst şeklinde tasarlanan Artuklu sikkelerinde yerli Anadolu hıristiyan sanatının, Sasani ve Orta Asya ikonografisine dayanan etkilerin görülmesi⁹¹ sikkelerin önemini daha da artırmaktadır. Burada bir konuyu önemle vurgulamanın yerinde olacağı kanısındayım. Selçuklulardan önce Anadolu'da Selçuklulardan önce farklı kültüre, düşünceye, yaşayışa ve inanca sahip olan insanlar yaşamışlar ve yaşıyorlardı. Günümüze gelen yapıtlar bunların kanıtlayıcılarıdır. Bu nedenle etki ve etkilenme olayı yadsınamaz olarak ortaya çıkmaktadır. Her alanda olduğu gibi sanatsal alanda da böyle olduğu izlenebilmektedir. Anadolu'da Selçuklu dönemini incelerken ya da Anadolu'daki başka bir uygarlığı incelerken sanıyorum Selçuklu öncesi Anadolu'sunun kültürel birikimini göz önüne almalıyız. Artuklu sikkeleri de bunun en güzel örnekleridir.

Anadolu Selçuklularından II. Süleyman Şah (593-601/1196-1204) tarafından bastırılan sikkenin (Res.19) ön yüzünde elinde üç çatalı bir mızrak taşıyan süvari figürü betimlenmiştir. Erken yıllara ait olan sikkelerin çoğunluğunda at figürü ile karşılaşırken daha sonrakiler de süvari ile birlikte at figürü görülmektedir. II. Keyhüsrev dönemine kadar olan sikkelerde süvari figürü tarzındaki örnekler çoğunluktadır⁹². Süleyman Şah'ın başındaki hale Bizans etkilerini göstermesi bakımından önemlidir⁹³. At üzerinde süvari figürünün benzerleri I. Alae'd-Din Keykubad ve II. Gıyase'd-Din Keyhüsrev'in Ermeni

⁸⁷ Adil Özme, "İslami Sikkelerde Çift Başlı Kartal Figürü", *Uluslar arası Sanat Tarihi Sempozyumu –Prof. Dr. Gönül Öney'e Armağan, 10-13 Ekim 2001, Bildiriler*, İzmir, 2002, s.461-466, Lev.CXVII- CXLIII.

⁸⁸ Bu konuda ayrıntılı olarak bkz. Çaycı, 2002.

⁸⁹ Özme, 2002, s. 650.

⁹⁰ Artuk, 1993, s.99-106.

⁹¹ Ahmet Çaycı, "Artuklu Sikkelerinde Hükümdar Tasvirleri", *Uluslar arası Sanat Tarihi Sempozyumu –Prof. Dr. Gönül Öney'e Armağan-, 10-13 Ekim 2001, Bildiriler*, İzmir, 2002, s.185-194.

⁹² Parlar, 2001, s.120.

⁹³ Bizans sikkeleri konusunda ayrıntılı olarak bkz. Rynearson, Paul F., *Byzantine Coin Values*, California, 1967.; Oğuz Tekin, *Bizans Sikkeleri- Byzantine Coins*, İstanbul, 1999.

kralı I. Hetoum (1226-1270) ile müşterek kestirdikleri sikkeler üzerinde vardır⁹⁴. Avcı ve atlı kabartmalarına, sikkelerin dışında Afyon, Akşehir ve Amasya'da bulunan mezar taşlarında rastlanılmakta, betimlenen kişinin genellikle kendisi olduğu, bayrak tutan, avını ve düşmanını mızraklayan, düşmanı ile savaşan kişi olarak yorumlanmaktadır⁹⁵. Atlı ya da süvari örnekleri Hun kurganlarından çıkan Pazırık halısı⁹⁶ üzerinde de görülmektedir.

İncelediğimiz sikkelerden II. Gıyase'd-Din Keyhüsrev dönemine ait olanlarında (Res.31,33) güneş motifli insan figürünün altında yürür durumda arslan figürü (Şir-i Hurşid) bulunmaktadır. İki arslan figürü arasında güneş diskinden meydana gelen kompozisyon II. Gıyase'd-Din Keyhüsrev'in diğer sikkelerinde uygulanmıştır⁹⁷. Antalya- Burdur yolunda İncir Han (636/1238-39)⁹⁸'da güneş motifi üzerinde yürür durumdaki arslan figürü ile söz konusu sikkeler arasında büyük benzerlikler sağlanabilmektedir. Yunan mitolojisinde Güneşi simgeleyen olan Helios, güçlü kuvvetli ve çok yakışıklı bir delikanlı olarak canlandırılır. Başı, saç biçiminde ışınlarla çevrilidir⁹⁹. Anadolu'da Selçuklu öncesi kültürlerinin etkilerini yansıtmaları bakımından Helios betimleri önemlidir. II. Gıyase'd-Din Keyhüsrev dönemindeki Şir-i Hurşid betiminin İran etkili olduğu üzerinde durulmaktadır¹⁰⁰. Bu özellikteki sikkelerin Sultanın Gürcü Tamara Hatunla evlenmesi nedeniyle, güneşin prensesi şeklinde değerlendirilmelerde yapılmaktadır¹⁰¹. Güneşin evreni sembolize ettiği ve güneşin insani ölçülere indirgenecek yerel formlarda olduğuna ait yorumlarda ileri sürülmektedir¹⁰². Arslan ve güneş biçimli sikkeler İsmail Galip tarafından dört grupta incelenmektedir. Bunlardan iki çeşidi Sivas'ta, iki çeşidi de Konya'da basılmıştır. Arslan ve güneş bulunan figürler aynı olsa da şekil ve motiflerde ayrılıklar vardır. Örneğin; arslanların tek ya da çift oluşu, yıldızların sayısı, durumu, güneş kursunun durumu farklıdır.

⁹⁴ Nercessian, 1995, s.124-128, Lev.316-331.

⁹⁵ Öney, 1966, s.23-27.

⁹⁶ Nejat Diyerbekirli, *Hun Sanatı*, İstanbul, 1977, s.132-134.; E. Fuat Tekçe., *Pazırık- Altaylardan Bir Halının Öyküsü*-, Ankara, 1993.; İlhan Özkeçeci, *Zamanın Aşanlar -IX. Yüzyıla Kadar Türk Sanatı*-, İstanbul, 2004.

⁹⁷ Çaycı, 2002, s.52.

⁹⁸ M. Kemal Özergin, "Anadolu'da Selçuklu Kervansarayları", İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi *Tarih Dergisi*, S.20, 1965, s.152.

⁹⁹ Azra Erhat, *Mitoloji Sözlüğü*, İstanbul, 1978, s.143, 144.

¹⁰⁰ Mikail Bayram, "Selçuklular Zamanında Anadolu'da Bazı Yörelere Arasındaki Kültürel Yapılanma ve Siyasi Boyutları", Selçuk Üniversitesi *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S.1, Konya, 1994, s.79-92.

¹⁰¹ Erkiletlioğlu- Güler, 1996, s.122.

¹⁰² Çaycı, "Selçuklu ve Artuklu Sikkelerinde Zodiak...s.207, 208, 214, 215.

Aydın Müzesi'nde Bulunan Anadolu Selçuklu Dönemine Ait Sikkeler

Çizgilerin şekil ve işlenişi bazen aslanın sırtıyla boynundaki süslemeler de değiştirmektedir¹⁰³.

İncelediğimiz sikkeler yazılı belge olmaları yanında figürlü süslemeleriyle önem taşımaktadırlar. Etki ve etkileşim olgusu sanatın diğer alanlarında olduğu gibi sikkelere de yansımış, Artuklu- Mengücekliler- Danişmendli ve Konya Selçuklularının sikkelerinde benzer özellikler belirlenebilmektedir. Bu nedenle anılan sikkelerin Anadolu Selçuklu dönemi sanat anlayışı içerisinde değerlendirilmeleri gerektiği kanısındayım.

Özet

Aydın Müzesi'nde bulunan Anadolu Selçuklu dönemine ait sikkelerin büyük bir kısmı Artuklu, I. Alaeddin Keykubat ve II. Gıyaseddin Keyhüsrev dönemlerine aittir. Sikkeler dönemin yöneticileri, darp yerleri ve bezemeler konusunda önemli bilgiler içermekle birlikte Diyarbakır, Hasankeyf (Hisn-ı Keyfa), Dunaysır, Kayseri, Konya, Sivas gibi önemli kentlerde basılması aynı zamanda kültürel ve ekonomik yönlerden de gelişmişliğin göstergesidir. Sikkelerde yerli Anadolu hıristiyan sanatının, Sasani ve Orta Asya ikonografisine dayanan etkilerin görülmesi Selçuklulardan önce Anadolu'da ve Anadolu dışında Selçuklulardan önce farklı kültüre, düşünceye, yaşayışa ve inanca sahip olan insanların kültürel etkilerini yansıtmaktadır. Artuklular- Mengücekliler- Danişmendliler ve Konya Selçuklularının sikkelerinde benzer özelliklerin görülmesi diğer sanat alanlarında olduğu gibi sikkelerde de Anadolu Selçuklu dönemi sanat anlayışına bağlı kaldığını yansıtmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *sikke, bezeme, darp, müze, Selçuklu*

Abstract

A great majority of the coins belonging to Anatolian Seljuk period at Aydın Museum belong to Artuqid, Alaeddin Keykubat I and Gıyaseddin Keyhüsrev II periods. The coins containing important information on the governors of the period, locations of mint decorations and minted in important cities as Diyarbakır (Diyarbekr) , Hasankeyf (Hisn-ı Keyfa), Dunaysır, Kayseri, Konya, Sivas are in fact signs of cultural and economic development. The fact that the art of local Anatolian Christianity, the effects based on Sasani and Central Asian iconography on coins reflect the cultural effects of people with different cultures, philosophies, life styles and faith who lived in Anatolia and outside the borders of Anatolia before the Seljuks. Similar features found on Artuqid, Mengücekliler, Danishmendid and Konya Seljuk coins reflect the commitment to the values of art during the period of Anatolian Seljuks which can be seen in other fields of art.

Key words: *coin, decoration, mint, museum, seljuk*

¹⁰³ Yılmaz, 1993, s.33.

Res.1

Res.2

Res.3

Res.4

Res.5

Res.6

Aydın Müzesi'nde Bulunan Anadolu Selçuklu Dönemine Ait Sikkeler

Res.7

Res. 8

Res.9

Res.10

Res.11

Res.12

Res.13

Res.14

Res.15

Res.16

Res.17

Res.18

Aydın Müzesi'nde Bulunan Anadolu Selçuklu Dönemine Ait Sikkeler

Res.19

Res.20

Res.21

Res.22

Res.23

Res.24

Res.25

Res.26

Res.27

Res.28

Res.29

Res.30

Aydın Müzesi'nde Bulunan Anadolu Selçuklu Dönemine Ait Sikkeler

Res.31

Res.32

Res.33

Res.34

Res.35

Res.36

Res.37

Res.38

Res.39

Res.40

Res.41

Res.42

Aydın Müzesi'nde Bulunan Anadolu Selçuklu Dönemine Ait Sikkeler

Res.43

Res.44